

חזון המאה: תוכנית לשיקום ולצמיחת הדרום

תכנון ופיתוח אסטרטגיים ארוכי טווח

**תנועת אור ע"ר
מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל**

פברואר 2025 - באר שבע/כרמיאל

חזון המאה – תוכנית לשיקום ולצמיחת הנגב

תכנון ופיתוח אסטרטגיים ארוכי טווח

עמותת אור לנגב ולגליל ע"ר

מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל

פברואר 2025

באר שבע/כרמיאל

מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל, מיסודה של תנועת אור, הוקמה עם מאות שותפים, מומחים ויזמים מהמגזרים העסקי, החברתי והממשלתי, במטרה להתמודד עם האתגרים בפניהם ניצבת ישראל לקראת שנת המאה להיווסדה.

המעבדה חוקרת ומפתחת מתווים אסטרטגיים ברמה הלאומית, האזורי והמקומית, תוך התמקדות בפיתוחם של מרכזי חיים חדשים בנגב ובנגב, מהלך לאומי שיעצב את עתיד המדינה כולה, ופורסם במסמך "תוכנית המאה: ישראל 2048 – עתיד משותף".

בין משימותיו, צוות המעבדה מגבש תוכניות מרחביות, מודלים לפיתוח ומדדי הערכה עבור שכונות וקהילות, עירויות, אשכולות רשויות, ומוסדות תכנון ומשרדי ממשלה.

מסמכים נוספים מומלצים לעיון בסוגיית התכנון והפיתוח האזוריים מאת מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל (ניתנים להורדה באתר תנועת אור, למטה):

- ❖ תוכנית המאה: ישראל 2048 - עתיד משותף
- ❖ תכנון אזורי מבוסס מרחבים תפקודיים
- ❖ מתווה פיתוח אזורי לצפון: תכנון אסטרטגי ארוך טווח

ציטוט מוצע למסמך זה: תנועת אור. (2025). *חזון המאה – תוכנית לשיקום ולצמיחת הנגב: תכנון ופיתוח אסטרטגיים ארוכי טווח*. מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל: באר-שבע/כרמיאל.

נשמח לשמוע הערות והארות לתוכנית, הצטרפו אלינו לקחת חלק: office@or1.org.il

חפשו אותנו באתר: www.or1.org.il

ובסוף זה קרה. כי כל מה שאנו מסוגלים לדמיין יקרה. לרע ולטוב.

וכעת, אחרי ששלב החושך והרע היה, אנו חייבים לדמיין, לתכנן ובעיקר לבצע – הגיע שלב האור והטוב.

בשביל שתושבי הנגב המערבי והגליל העליון יוכלו לשוב לבתיהם, לא מחוסר ברירה אלא מבחירה; ובשביל שתושבי מדינת ישראל יידעו ויראו במו עיניהם שאנו עוברים ממשבר לצמיחה; ובשביל שהדור הצעיר יצליח לקום ולפעול אחרי שחווה שנים משוגעות, קורונה, שומר החומות, חרבות ברזל, קיטוב, קרע בעם, מנהיגות בשפל המדרגה, תקשורת ושיח רדודים, ביטול האחר ויצירת מחנות – עלינו לחשוב רחוק, עמוק ובגדול.

אנו בזמנים קריטיים, בידינו להכריע את העתיד על ידי שאיפותינו ומעשינו. לבחור להאמין. לבנות תקווה וזאת על ידי הפיכת הדרום למרכז החדש של ישראל. ראינו שהמרכז הוא המקום בו כולם רוצים להיות, המקום עם החוסן, הביטחון, האיום המופחת והתגובה המהירה של המדינה, המקום בו הבריאות, התרבות, התעסוקה ואפילו התחבורה היא הטובה ביותר.

אם חפצי חיים אנו, אם אנו באמת שהנגב ישוב להיות כשהיה, אנו חייבים לחלום הרבה יותר רחוק. זה נכון לרמה האישית, האזורית והלאומית. הנגב, כמרכז עצמאי, בית לעוד 2 מיליון תושבים ועוד 500,000 משרות, אקו-סיסטם עצמאי שאין סיבה לצאת ממנו, אזור שהוא מגנט לתושבים, תיירים, משקיעים, יוצרים וזמרים.

זהו הזמן לעשות מעשה. כל סכום שצריך להשקיע יהיה קטן אל מול מה שיקרה אם לא נשקיע את מה שגם אין לנו עכשיו. מתוך הבנת סדר הגודל ההיסטורי של המצב, המקום והזמן. מתוך ההבנה שאנו באיחור של שלושים שנה ויש שיגידו חמישים שנה. מתוך ההבנה שהדרום הוא מנוע צמיחה לא רק לעצמו אלא לכל המדינה.

מתוך הרצון למצוא את הדרך לחיות ביחד, להיות מוכנים ומוגנים ובעיקר לשגשג ביחד, ישבנו עם שותפים רבים ומצאנו את הדרך להפוך את הנגב למה שהוא צריך ויכול להיות, בשבילנו ובשביל דורות ההמשך והשנים הבאות. זוהי קריאה למעשה של ממש, שיכול לשנות את פני העתיד, את פני המדינה ולהשיב את הצבע ללחיים שלנו, את האור לעיניים שלנו ואת הנגב לחיים של כולנו.

זוהי הזדמנות להודות למשפחת גוטסמן על התמיכה במעבדה לעתיד ישראל מיסודה של תנועת אור ולכל השותפים, המאמינים, החולמים, הרוצים, המתרגשים והמוכנים להפשיל שרוולים ולגשת למלאכה.

ברגשי ענווה אל מול גודל התושבים, המשימה והשעה, אנו מתכבדים להגיש לכם את מתווה אסטרטגי מפורט ליישום חזון המאה. כי הדרך היחידה ליצור מציאות נורמאלית היא לעשות מעשים משוגעים. עלינו להיות משוגעים ממראה עינינו, ממה שחוונו, שאיבדנו ומהכאב, הזיכרון, השכול, האובדן, כמו גם מהגבורה, מהאומץ, מהתושייה. יחד, להמשיך להקים מדינה.

אנו תקווה שתמצאו בעבודה זו מפת דרכים לעתיד והזמנה פתוחה להוסיף עוד נדבך וקומה.

בברכת בניין העם והארץ.

רוני פלמר,

מייסד ומנכ"ל

תנועת אור

מבוא

מלחמת ה-7 באוקטובר טלטלה את הנגב ותושביו וכעת, על המדינה מוטלת המשימה להחזירם לבתיהם, לשקם את היישובים והקהילות ויותר מכך, להבטיח להם עתיד של צמיחה ושגשוג. כעת ברור יותר מתמיד: עלינו להטות את כיוון הספינה במהלך גדול, נחרץ ואמיץ, אחרת יינטשו חבלי ארץ, יאבד האמון, המשילות תקרוס במרבית שטחיה של המדינה ובהתאם, עתידה יהיה לוט בערפל.

אך חשוב להכיר בכך שמדינת ישראל נמצאה על פרשת דרכים גורלית בתולדותיה עוד לפני אירועי ה-7 באוקטובר. מצד אחד, כלכלתה והחדשנות הטכנולוגית שבה מעוררות השתאות. מן הצד השני, החברה הישראלית חווה קיטוב, הפערים מתרחבים והאיומים החיצוניים, מרחוק ומקרוב, מטילים עלינו צל כבד. רבים מקווי השבר ומן האיומים באים לידי ביטוי ואולי אף נובעים בחלקם מן המתח ומן הפער בין המרכז לפרפריות. במגמות התכנון והפיתוח הקיימות, צפוי מטרופולין תל אביב לצמוח עד שיכרע מגודש תחבורה ומצפיפות, אך חמור מכך, אזורי וערי הנגב והגליל ידעכו ומצבם כ"חצר אחורית" יחמיר, במיוחד נוכח האיומים הביטחוניים מן הגבול ההולכים ומתעצמים מחד, וכוח המשיכה המפתה של המרכז, מאידך.

כפי שמפורט במהדורה הראשונה של תכנית ה-100: "ישראל 2048 – עתיד משותף"¹, ישראל תוכל לבחור להמשיך בנתיב של קיטוב, חוסר משילות ודעיכת הפריפריות או לבחור נתיב אחר, בו תארגן מחדש את המרחב הארצי בתכנון, בהשקעות וביוזמה, תסתום את הגולל על המושג "פריפריה", ותצמיח במקומו עוד שני מרכזי חיים חדשים מבוקשים, חזקים, צומחים ותוססים בנגב ובגליל, לצד מטרופולין תל-אביב וירושלים.

חזון מרכזי החיים החדשים יצמח מתוך תפישת תכנון ופיתוח אזורית חדשה, ששמה את ערי הנגב והגליל במרכזם של חבלי ארץ, מרחבים תפקודיים, המייצרים שגשוג ומאפשרים להן להפוך ל"ערים שוות", צומחות, גדולות וחזקות, המשרתות את המרחב הכפרי סביבן בכל התחומים. במקום להתחרות על שירי משאבים, תונח תשתית המעודדת שיתופי פעולה והתכנסות של כל השחקנים האזוריים סביב נכסים בני קיימא, על מנת להפכם למנועי צמיחה מכלילה. לפי תפישה זו, התכנון אינו רק מאפשר, אלא מגדיר יעדים ברורים – באוכלוסייה, בחיבורים מהירים, בעירוניות ובפיתוח מכלולי תיירות ותעסוקה – ולאורם, מכון את מהלכי פיתוח התשתיות וההשקעות הממשלתיות, שיאפשרו את מימושם. בתפישה זו מתארגנות מחדש מסגרות התכנון הפיתוח והניהול הממשלתיות על בסיס מרחבים תפקודיים לצורך יישום אסטרטגיה כוללת ואפקטיבית משולחן השרטוט ועד למימוש בפועל. מרחבים תפקודיים חזקים יהפכו לאזורי ביקוש ויצמיחו במשולב מרכזי חיים חדשים בנגב ובגליל, לצד המרכז היחיד הקיים היום, למען מדינה מאוחדת וחזקה בשנת המאה ומעבר.

חזון זה מקבל משנה תוקף נוכח מתקפת ה-7 באוקטובר והמלחמה בעזה ובלבנון. ביום שאחרי המלחמה, תעמוד לפתחה של מדינת ישראל ההכרעה: האם נניח למתקפה לשבור את רוחנו ולאפשר לערים וליישובים בנגב לדעוך ולהינטש? או להיפך, לוודא שמתוך ההרס תצמח רוח חדשה, ועל גביה יצמחו וישגשגו ערי ויישובי אזורים אלו. תמונת הניצחון האמיתית של המלחמה הזו היא, שגשוג הנגב והגליל לדורות. תפישת תכנון ופיתוח אזוריים חדשה היא הכלי המרכזי, היעיל והחשוב ביותר להשגת המטרה הזו.

כמובן שבטרם תפנה מדינת ישראל למלאכת הפיתוח ארוך הטווח, יש להשקיע את מירב המאמצים בסוגיית השיקום, במיוחד של יישובי וערי הגבול המפונים. מסמך זה אינו עוסק לעומק בסוגייה זו, שעיקרה טיפול בפיצוי, תיקון ושיפוץ מבנים פגועים וסיוע לשבים לחזור לשגרה. במקביל למאמצים אלו חשוב להניח כבר כעת יסודות שיבטיחו כי השיקום ינוע היישר לעבר צמיחה עתידית חזקה ובנושא זה נעסוק להלן.

¹ תנועת אור. (2024). תוכנית המאה: ישראל 2048 – עתיד משותף. המעבדה לעתיד ישראל: באר שבע/כרמיאל.

מבוא

מטרות המסמך

מסמך זה מבקש להניח תוכנית אסטרטגית ומרחבית לשיקום ולצמיחת הנגב כבסיס למהלך לאומי רחב יריעה, שמטרתו "הסטת הגה הספינה", בנייה מחדש של אמון ושל חוסן מתוך השבר שהותירה המלחמה והובלת המדינה לאור חזון מרחיק ראות. לשם כך, נפרש מתווה כוללני לתכנון ולפיתוח הנגב כיחידה אורגנית אחת - מרחב מטרופולין באר שבע - על בסיס תפישת תכנון אזורי ואסטרטגי של מרחבים תפקודיים.

תפישה זו מנחה אל נתיב חדש של תכנון ופיתוח אשר יאפשר לדרום הארץ לצמוח ולשגשג בטווח של חצי יובל, כ"מרכז חיים" חדש. עיקרי המתווה יאפשרו מימוש הלכה למעשה של אסטרטגיית מנהל התכנון בנושא לתכנון המדינה על בסיס מרחבים תפקודיים, באמצעות:

הגדרת יעדי אוכלוסייה לנגב ולכל חבלי הארץ והיישובים הכלולים בו, לפיהם לפחות 20% מאוכלוסיית המדינה יגורו בו – מעל 3.5 מיליון תושבים עד שנת המאה למדינה.

חיזוק ופיתוח ערי הנגב, כמרכזיהם של חבלי הארץ הסובבים אותן, באמצעות **התחדשות עירונית** נרחבת – המייצרת פיתוח כלכלי וחברתי מקומיים ואזוריים.

הנחת תשתיות **להסעת המונים** יעילה, נגישה ושוויונית בכל רחבי הנגב, המייצרת חיבורים בין כל מרכזי הערים אל ליבת המטרופולין בבאר-שבע ובין עצמן.

יצירת עירוניות חזקה המאפשרת הורדת ספי כניסה לעסקים ולשירותים במוקדים נגישים למרבית התושבים.

טיפול אזורי ושיטופי פעולה בין שחקנים אזוריים שונים, בעיקר בין הערים לבין המרחבים הכפריים ובינם לבין הממשלה ובינם לבין מוסדות עוגן ושותפים בעלי עניין, במגזר העסקי, באקדמיה ובחברה האזרחית.

מינוף נכסים אזוריים והפיכתם למנועי צמיחה מכלילה וייצור תעסוקה איכותית ומגוונת בהיקף נרחב – בתעשייה, בשירותים, במחקר ופיתוח, בחקלאות ובתיירות.

יצירת שכונות קהילתיות וחוויות דיור איכותיות בשכונות נעימות, אינטימיות ובטוחות, בהן מנגנונים חברתיים קהילתיים חזקים בונים ומשמרים חוסן מקומי בשגרה ובחירום.

יצירת חוסן כלכלי וחברתי בר קיימא למדינת ישראל דרך פיתוחו של הנגב כמרכז חיים עצמאי, חזק וצומח.

המסמך חותר להציב יסודות חזקים למדיניות פיתוח אסטרטגית וכוללנית, הנובעת מתכנון ארוך טווח ומציבה כלים ומשאבים מלאים למימושו. רק בדרך זו, ניתן להוביל לצמיחה ולשגשוג אזוריים, לשינוי מגמות שליליות, למהפך בדימוי הציבורי כלפי המגורים בנגב, להנעת ביקושים למגורים ולהשקעות, לחיבור מנועי הצמיחה למגמות בינלאומיות, לבניית חוסן חברתי וקהילתי ולעצמאות ולעוצמה אזוריות.

מבנה המסמך

ליבת המסמך מביאה מפרט רחב להיבטים ולמרכיבים השונים של פיתוח אזורי ארוך טווח של הנגב. העקרונות בבסיס המסמך, המבטאים גישה חדשה וכוללת לפיתוח אזורי, מובאים בהעמקה במסמך הרקע "תכנון אזורי: תפישה מבוססת מרחבים תפקודיים והמלצות מדיניות" (תנועת אור, 2024).²

במסמך זה מיושמים עקרונות התכנון האזורי הכלליים למקרה הייחודי של הנגב, על מכלול היבטיו הגיאוגרפיים, החברתיים, הדמוגרפיים, הכלכליים, היישוביים והתשתיתיים, תוך מתן תשומת לב מיוחדת לצרכים הנובעים מן המלחמה, בעיקר במרחב הנגב המערבי.

בפרק הראשון מתוארים **מרכיבי המדיניות לפיתוח אזורי וליישומה**, כלומר, המבנה המומלץ לבניית אסטרטגיה ולווידוא כי תיושם היטב, ביעילות ובאופן המבטא את המטרות הלאומיות המנחות אותה.

בפרק השני אנו מפרטים שלב אחר שלב את **עקרונות התכנון ומציעים מיזמים פורצי דרך (BTIs - Breakthrough Initiatives)**, אשר יהוו את קפיצות המדרגה החשובות ביותר לצמיחה אזורית. הפרק משרטט תמונת עתיד מלאה לנגב, הכוללת את מבנה פרישת הערים והמרחבים התפקודיים, את היעדים הדמוגרפיים, פרישת התשתיות הגדולות, ומסמן את המיזמים הבולטים. רשימת ה-BTIs אינה ממצה, מאחר ותמיד ניתן (ורצוי!) להמשיך ולזהות הזדמנויות חדשות לעודד צמיחה ופיתוח, אך היא בהחלט מהווה בסיס רחב דיו, של המיזמים החשובים ביותר המאגדים הן תוכניות קיימות בשטח (חלקן לקראת ביצוע וחלקן עדיין "על הנייר" או בהכנה בלבד) והן רעיונות חדשים שגובשו בשיתוף שחקנים שונים וטרם הוגדרו רשמית.

המיזמים כוללים פיתוח עירוני, תשתיות הסעת המונים ותשתיות משלימות נוספות, בניית מנגנונים אזוריים, פיתוחם של מוסדות עוגן ושל התמחויות כלכליות אזוריות, תוך התייחסות ממוקדת לתיירות ולתעשיות הטכנולוגיות המובילות בנגב ועוד.

כל עמוד תווך במכלול הפיתוח האזורי מתואר בשלושה חלקים: ראשית, הסבר לעקרונות המנחים את הנושא; שנית, המלצות רוחביות לכלל הפעולות הנדרשות (בתוך מסגרת); ושלישית, "**מחר בבוקר**" - רשימת המלצות מעשיות לביצוע מיידי, כולל הערכת עלויות לטווח של בין 3-5 שנים (תלוי במיזם).

הגדרת העדיפויות למיזמים בטווח המיידי - "מחר בבוקר" - נובעת מניתוח השואף לאזן בין מספר גורמים: מהלכים לביצוע מיידי הינם אלו שלהם ההשפעה (אימפקט) הצפויה מן הפעולה (תוך התחשבות בתועלת מול העלות), בבשלות גבוהה ליציאה לביצוע ולהשגת תוצאות מהירה (עבור מיזמים שאינם בשלים רגולטורית או סטטוטורית, למשל, מוצע לקדם את התכנון בלבד בשלב זה), תוך מתן עדיפות ברורה לפיתוח במרחב הנגב המערבי בשל הצורך הדחוק לשקמו ולפתחו לאחר המלחמה (ברוב המקרים, היחס למרחב זה הוא בעבור אשכול נגב מערבי, המהווה את היחידה התפקודית הרחבה ולא עבור הטווח השרירותי של 7 ק"מ).

בנספחים מובאת סדרת מפות המתארות את **זיהוי וניתוח הנכסים האזוריים** בתחומים שונים ו**ניתוח תנועות התושבים במרחב**, המסייעת בהגדרת המרחבים התפקודיים של הערים כבסיס לתכנון עתידי.

² תנועת אור (2024). *תכנון אזורי: תפישה מבוססת מרחבים תפקודיים והמלצות מדיניות*. מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל.

מרכיבי המדיניות ויישומה

1. מחויבות ממשלתית ארוכת טווח

שיקום ופיתוח הם תהליכים ארוכי טווח ומלאי מורכבות. ניתן לרתום את מכלול השחקנים הנדרשים, לייצר אמון משותף ולקדם תהליכים מורכבים כאלה רק עם התחייבות ממשלתית ברורה ומעוגנת היטב לקידומם בטווח הארוך.³

יש להגדיר **גוף ממשלתי אחראי לתכלול פיתוחו של כלל הנגב** עם תקציב נדרש לפעולותיו לשנים קדימה ולעגנם בהחלטות ממשלה וחקיקה בהקדם.⁴

2. גישה אסטרטגית וכוללנית

פיתוח וצמיחה אינם תהליכים המתרחשים "בוואקום" או ברמה המקומית בלבד, וגם אינם מתרחשים כתוצאה מהשקעה בתחום יחיד. מקומות ישוב תלויים בהכרח בצמיחתו של האזור הסובב אותם והאזור עצמו תלוי בהשקעה רב תחומית, במגוון היבטים שלובים המשליכים זה על זה.

יש לאמץ גישה אסטרטגית כוללנית, אשר תיקבע במסגרת **תוכנית אב רשמית**, הן לטווח הקצר והן לארוך, המתחשבת בכל היחידה האזורית הרלבנטית ליישובים (למרחב התפקודי, לעיר האזורית ולמטרופולין באר שבע ככלל (מוגדר בתחומי נפת באר שבע – ולא מחוז דרום)) ומתייחסת באופן מעשי **לפיתוח וצמיחה בכל תחומי החיים** הנוגעים לרווחתו של התושב.

3. תכנון אזורי המבוסס על מרחבים תפקודיים

ישוּב אינו עומד בפני עצמו אלא כחלק מ"מרחב תפקודי אזורי" (המכונה כאן גם "**חבל ארץ**") שבו עיר אזורית חזקה – "עיר שווה" – מספקת שירותים ותעסוקה למרחב הכפרי והפרברי סביבה. מספר חבלי ארץ סמוכים משתלבים יחד ל"מרחב תפקודי מטרופוליני" גדול, בן מיליוני תושבים, הסובב ונשען על ליבה עסקית אינטנסיבית, צפופה ומקושרת היטב לכל חלקי המרחב בתשתיות יעילות להסעת המונים. תפישת המרחב התפקודי אומצה בידי מנהל התכנון והוגדרה לאחרונה בתוכנית האסטרטגית המרחבית לשנת 2050.

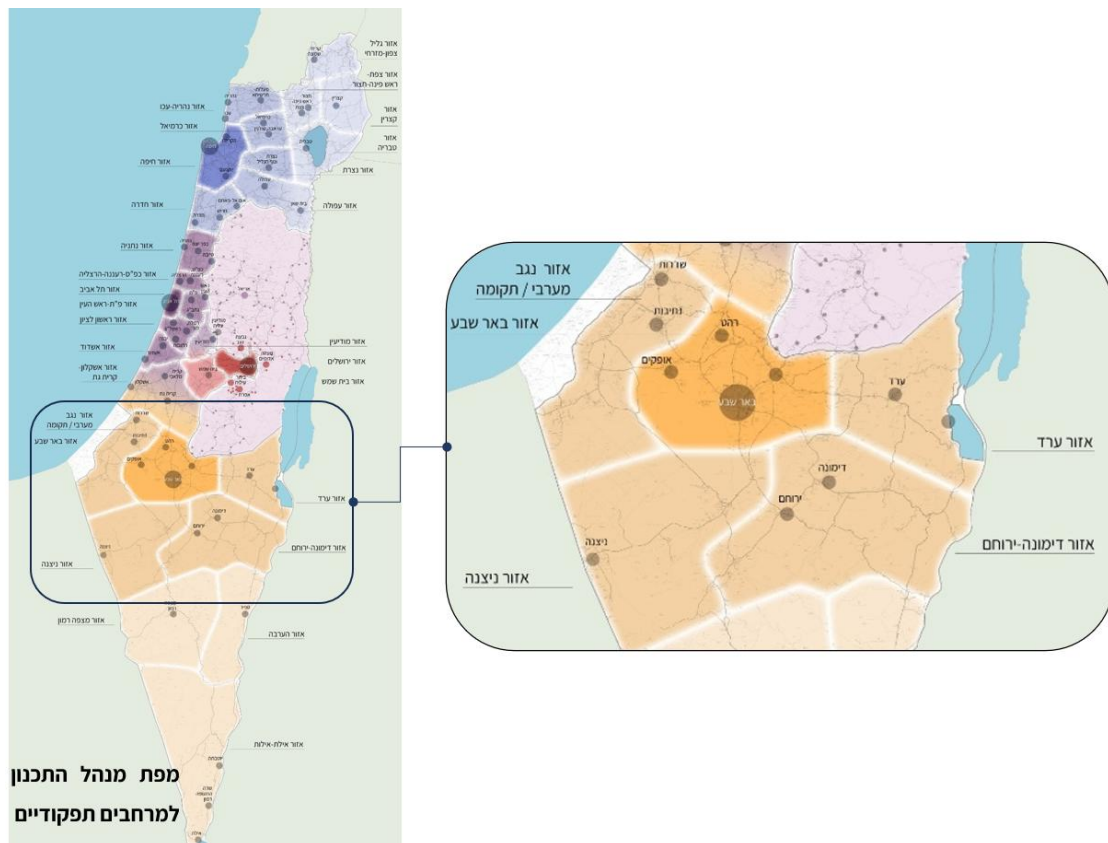
³ העבר הוכיח שעצם קיומו של משרד ממשלתי לעניין הנגב והגליל, אין די בו כדי לממש מדיניות כוללת רב-מקצועית ורב-תחומית ארוכת טווח הנדרשת לפיתוח בר קיימא ולשגשוג הנגב והגליל כשני מרכזי חיים נוספים. דרושה התגייסות ומחויבות של כל משרדי הממשלה לעשות כן במשאביהם, לפי תכנית לאומית סדורה וגורם אחד עם הסמכות המתאימה, מתכלל ומוודא שזה קורה.

⁴ לעניין זה ניתן ללמוד מהקמת מנהלת תקומה במסגרת החלטת ממשלה מס' 980 מתאריך 19.10.2023, אשר הוקמה כגוף ממשלתי ייעודי לניהול ולביצוע פעולות לשיקום ולפיתוח חבל תקומה. במסגרת סדרת החלטות ממשלה הוגדרו מרחב פעולת המנהלת, סמכויותיה ותחומי אחריותה וכן תקציבים למימוש תפקידה. כמו כן, בימים אלה מקודמת הצעת "חוק מיקוד לאומי לשיקום מרחיב לחבל התקומה, התשפ"ה-2024" (להלן: "הצעת חוק תקומה"), אשר נועד לקבע את הדברים במסגרת חקיקה ואף להקנות למנהלת כלים משפטיים להסרת חסמים למימוש תכליתה.

בתפישה זו יש לפתח את הנגב כולו כיחידה אורגנית שלובה אחת – מטרופולין באר שבע, הכולל את המרחב שמקו שדרות ועד ירוחם-ניצנה וגם את דרום הנגב והערבה כאזורי ספר המחברים בקשר תפקודי חלש אך הכרחי למטרופולין.

- יש להגדיר בתוכניות אב אזוריות את גבולות המרחבים התפקודיים, לייצר מנגנוני ממשל ופיתוח בהתאם ליחידות גיאוגרפיות אלו למקד את תשומת הלב בפיתוח העירוני במרחבים אלו ובאופן בו הם הופכים למערכת אורגנית שלובה וצומחת.
- יש לוודא כי התוכניות האזוריות מתכתבות זו עם זו, כמו גם **עם מדיניות פיתוח על-אזורית רחבה למטרופולין באר שבע** (תוכנית אב למרחב המטרופוליני).
- מוצע לקדם **הסדרה סטטוטורית של המרחבים התפקודיים** ובכך לעגן את מעמדם כמרחב לתכנון וגם כיחידה רשמית להתייחסות בהחלטות ממשלה וכן הלאה.

מרחבים תפקודיים בהגדרות לאומיות:

4. מנגנוני יישום

היכולת להוביל תהליכי תכנון ופיתוח תלויה במנגנוני ממשל יעילים ברמות שונות, החל מהממשל המרכזי, דרך גופים ומוסדות אזוריים ועד לשלטון המקומי. מנגנונים אלו נדרשים להחזיק בסמכויות, בכלים ובמשאבים הנדרשים על מנת ליישם תוכניות ארוכות טווח בתנאים משתנים ובהתאם, עליהם להיות מאוישים בצוותים מקצועיים בהיקף מספק.

- לחזק את **אשכולות הרשויות כמנגנונים האזוריים המובילים פיתוח**, להרחיב את סמכותם ולהקצות להם משאבים ליישום התוכניות האסטרטגיות (בשיתוף הרשויות המקומיות), וכמו כן, לטייב את גבולות סמכותם כך שיתאימו לגבולות המרחבים התפקודיים ויאחדו תחתם את כלל הרשויות המקומיות והשטחים הגליליים. המנהלת הממשלתית והאשכולות, אשר יונחו על ידה במשימות הפיתוח, יהיו הכלים המרכזיים ליישום האסטרטגיה.
- מוצע להתאים את ההסדרים הקיימים, כך שיאפשרו **תיעול משאבים ממשלתיים לפיתוח אזורי** בהתאם לתפישה המבוססת על מרחבים תפקודיים. היכן שאשכול אחראי על מספר חבלי ארץ נפרדים יש להקים **מנהלות ייעודיות** תחתיו עבור כל חבל ארץ או לפצל את האשכול, על מנת להבטיח משאבים ותקנים נדרשים לכל אזור בפני עצמו. הדבר נכון במיוחד עבור אשכול נגב מזרחי החולש על 40% משטח המדינה לבדו.
- לעודד ולחזק מנגנונים לשיתוף בהשקעות ובפיתוח בין כל זרועות הממשלה והרשויות המקומיות, לבין המגזר העסקי (PPP).

5. משאבים

המסמך אינו קובע הערכה מדויקת של היקף ההשקעה הכולל הנדרש למימוש כלל המהלכים האסטרטגיים המומלצים. מובן, כי לצד המורכבות התקציבית הקיימת והעתידה בשנים הקרובות, קיימת גם אי ודאות באשר לדרישות תקציביות עתידיות וכן לגבי מהלכים פוליטיים לא צפויים. תשומת הלב ניתנת למנגנון הקצאת התקציב, כך שגם יאפשר לפיתוח להיות מערכתי ויעיל וגם יחייב את המנגנונים לבצע אותו באופן זה.

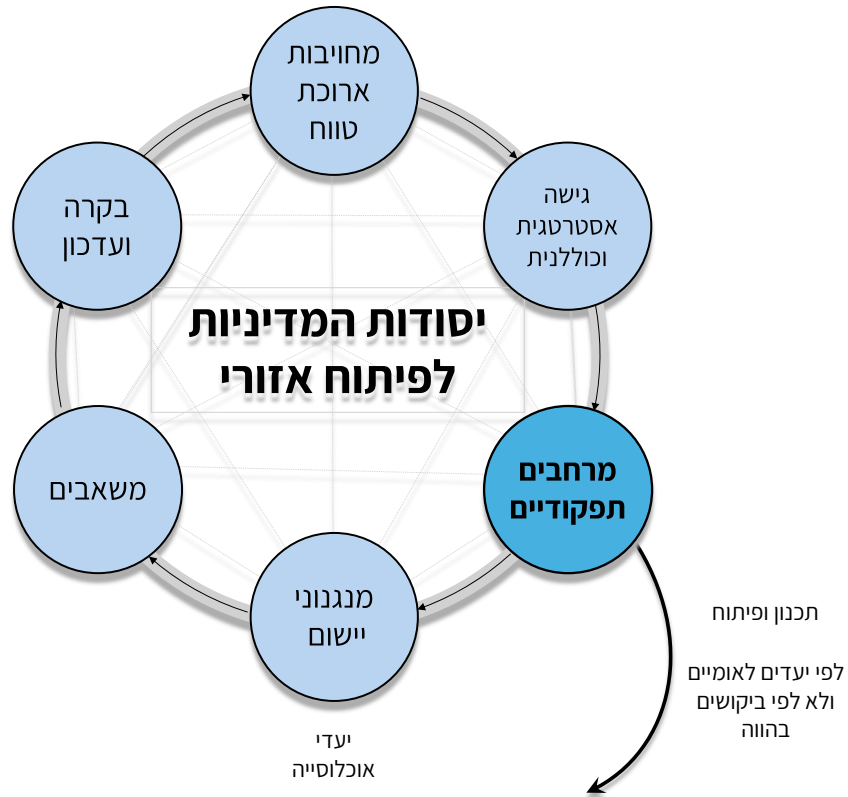
יש להקצות את עיקר משאבי הפיתוח לפי "**חבילות פיתוח אזוריות**" לניהול בידי מנהלות תחת אשכולות הרשויות. מבנה החבילות וסעיפי התקצוב יאופיינו לפי התפישה הכוללנית להלן (ליצירת צמיחה הנוגעת בכל תחומי החיים) ואלו יחודדו ויותאמו בפרטים הקטנים עבור כל מרחב תפקודי, על סמך תוכנית אסטרטגית אזורית. מנגנוני היישום הממשלתיים יוודאו כי התקציב מועבר וממומש על בסיס יישום האסטרטגיה ובראייה אזורית ולא באופן כאוטי ובהתאם לצרכים נקודתיים או גחמות של כל רשות קטנה בנפרד.

6. בקרה ועדכון

תהליך אסטרטגי מורכב וארוך טווח נדרש להתעדכן ולהתאים עצמו למציאות משתנה וכמו כן, לבקר עצמו, לוודא שתוכנית העבודה אכן מיושמת – ואם לא, לזהות מדוע ולבצע תיקונים נדרשים; ולאמוד באופן מדיד ואובייקטיבי את הצמיחה, במדדים מגוונים, על מנת לאשר כי אכן התוכנית משיגה את מטרותיה ולא רק מבצעת פרויקטים נטולי השפעה.

מוצע להקים גוף בקרה ולהוציא **דו"ח מעקב שנתי** על יישום תוכניות השיקום והצמיחה בכל מרחב תפקודי אזורי, לבצע ניתוח מצב קיים לפי סדרת מדדים כמותיים ולוודא את מדידתם העקבית לאורך תקופה של 25 שנה לזיהוי מגמות ואמידת הצלחה.

עמודי התווך של הפיתוח האזורי

עקרונות התכנון ומיזמים פורצי דרך

1. צמיחה דמוגרפית – מסה קריטית

גודל אוכלוסייה הינו המרכיב הראשון בחשיבותו בתכנון ובפיתוח מונחי תפקוד. ממספר התושבים נגזר מכלול המשמעותיות המלא בכל אחד מן המרכיבים בתכנון ובתחומי החיים המשפיעים על הפרט – הדור, החינוך, התשתיות, התעסוקה, הביטחון האישי, התרבות, הבריאות וכיוצא באלה. "מסה קריטית" של אוכלוסייה בעיר ובאזור מרבה הזדמנויות – היא מורידה ספי כניסה לעסקים ולשירותים, מאחר ומעצם הצורך לספק צרכים שונים לאוכלוסייה נוצר הביקוש ועמו הצמיחה הכלכלית; היא מגישה למעסיקים שוק מועסקים גדול דיו ולמחפשי העבודה, שוק משרות רחב ומגוון; נוצר ביקוש מספק למוסדות תרבות, אמנות, פנאי וספורט, ומצדיק את הקמתן של תשתיות יקרות. בלא "מסה קריטית" לא ניתן לקיים לאורך זמן שירותים איכותיים או למשוך מעסיקים משמעותיים לאזור, שנותר תלוי במרכזי אוכלוסייה מרוחקים לצורך השגתם.

יש להגדיר יעדי אוכלוסייה משמעותיים בתוכניות אסטרטגיות וסטטוטוריות - מהרמה הארצית, דרך המחוזית ועד לתוכנית המתאר המקומית. יש לבטל את הנוהג לפיו התכנון מתבסס על "צפי אוכלוסייה" לפי מתיחת מגמות קיימות, ובמקומו, נדרש להגדיר כי יעדי האוכלוסייה לכל אזור ולכל עיר הם המטרה האסטרטגית המרכזית, שגם תייצר צמיחה וגם תהווה את המדד המיטבי להצלחה בהשגתה, ומהם ייגזרו מכלול הפעולות וההשקעות הנדרשות לכך.

מוצע כי עבור שנת 2048 יוגדרו יעדים משמעותיים והאמצעים להשגתם:

- **3.5 מיליון תושבים בנגב כולו** (מטרופולין באר-שבע רבתי המוגדר בגבולות נפת באר-שבע – ולא לפי גבולות מחוז דרום, בו אשדוד, אשקלון וקריית גת המהוות חלק תפקודי ממטרופולין ת"א).
- **1 מיליון תושבים בעיר המטרופולין באר שבע.**
- **250 אלף תושבים בערים אזוריות גדולות** (נתיבות, דימונה וגוש רהט-תילה).
- **מעל 125 אלף תושבים בערים אזוריות בינוניות** (רהט, ערד, אופקים ושדרות).
- **מעל 50 אלף תושבים בערים אזוריות קטנות** עם השפעה מקומית (ירוחם, מצפה רמון ואילת).
- יש להאיץ את פיתוחה של עיר אזורית קטנה בת **50,000 תושבים במרכז רמת נגב** ולהעמיד לרשותה משאבי פיתוח נדרשים בכל ההיבטים לשם כך.
- יש להאיץ את פיתוחה של **ערים אזוריות חדשות כסיף ותילה** בחבל ערד ולהעמיד לרשותן משאבי פיתוח נדרשים בכל ההיבטים לשם כך.

עיקר גידול האוכלוסייה ינותב לערים וגידול מתון יותר יתאפשר במרחב הכפרי-פרברי בחבלי הארץ הנשענים עליהם.

מחר בבוקר:

הכשרת הרובד התכנוני לגידול אוכלוסייה ובכך, עיצוב מכלול המיזמים וההשקעות הממשלתיות בהתאם.

- ✓ הטמעת יעדי האוכלוסייה הגבוהים באופן דקלרטיבי בהחלטת ממשלה.
- ✓ הקמת צוותי תכנון לעדכון תמ"א 35, תמ"מ 4/14/23 למטרופולין באר שבע ו"התוכנית האסטרטגית המרחבית לישראל 2050" בהתאם ליעדים הנ"ל – תוך הנחת לוח זמנים לאישורן עד 2028.

למרחב הכפרי חשיבות מיוחדת בפיתוח הנגב, אך נדרש תכנון מדויק ומאוזן של התפתחותו. הישובים הכפריים מציעים צביון חיים ייחודי. הם מחזיקים את תשתיות החקלאות ובמידה רבה, גם של התיירות האזורית. לצד זאת, גידול בלתי מבוקר שלהם עשוי לבוא על חשבון הצורך החשוב של חיזוק הערים וכמו כן, בשל אופיים הפרברי של היישובים, ליצור גודש בכבישים (תושבי הפרבר בהכרח תלויים בשימוש ברכב הפרטי) וגידול הפגיעה בשטחים פתוחים וחקלאיים (הבניה הכפרית מתפרשת על שטח רב ולרוב בשטחים רגישים). גידול לא מבוקר יבזבז עתודות קרקע, יפגע בסביבה ובערכי הנוף, המהווים את הנכס המרכזי לפריחת התיירות.

ההמלצות הבאות למרחב הכפרי מתבססות על חתירה לאיזון בין הצורך להוביל צמיחה - לחזק קהילות ולהביא (או להשיב) להן שגשוג ותמהיל חברתי רב-גילאי, לייצר מקורות הכנסה ושירותים לישובים מבודדים, ובמיוחד לעבות את חבלי הספר שנפגעו מהמלחמה – ומצד שני, לחזק את הצביון הכפרי על פני פיתוח פרברי ולהימנע מתחרות "סכום אפס" בין הכפר לערים האזוריות לצורך הפיכתן ל"ערים שוות".

- יש לתכנן ולבצע בטווח הארוך את **פיתוחה של עיר אזורית קטנה בת 50,000 תושבים** במרכז רמת נגב ולהעמיד לרשותה משאבי פיתוח נדרשים בכל ההיבטים לשם כך.
- פיתוח ואכלוס יישובי "**מבואות ערד**" ולאחר מכן, יישובי "**מבואות דימונה**"⁵. כמו כן, פיתוח יישובים פרבריים חדשים שתוכננו **בנווה גוריון** והרחבת **ניצנה**. חיוני לבצע את הפיתוח בתיאום עם הערים האזוריות ובאופן מאוזן עם צמיחתן ולהימנע מכל תחרות מזיקה מולן על תושבים בשלבי התנופה שלהן.
- יש להאיץ את **פיתוחן של ערים אזוריות חדשות כסיף ותילה** בחבל ערד ולהעמיד לרשותן משאבי פיתוח נדרשים בכל ההיבטים לשם כך.
- יש לתכנן ולקדם את עיבויים של **מרכזים יישוביים אזוריים** נוספים ("עיירות") במרחבי ספר המרוחקים מעל 20-30 דקות נסיעה מעיר אזורית, שיעבו את השירותים במרחב זה. מוצע לבחון את גידול ועיבוי **ספיר** כמוקד אזורי **בערבה** ומרכז **צוחר** במועצה אזורית אשכול **בדרום העוטף**.
- יש להעמיד **תמיכה נרחבת לחקלאות** בנגב, במיקוד בקפיצת מדרגה טכנולוגית "**חקלאות 4.0**" או "חקלאות מתקדמת) בהטמעת טכנולוגיות חדשות, הכשרת חקלאים ועובדים, לחיזוק איכות התעסוקה וליצירת ביטחון מזון.
- מוצע להקים "**גרעיני נח"ל**" (נוער חלוצי לוחם) **ביישובי גבול עזה ובמרחב יתיר וגבול ירדן** (בהסכמה עם מנהיגות הישוב והרשויות) אשר יניעו צמיחה דמוגרפית וישתלבו בעבודות החקלאות וכוח העבודה האזורי הכולל.
- הקמת **מנהלות התחדשות כפרית** (רצוי תחת האשכולות) לסיוע בפיתוח מרכזי היישובים, שיקום מבנים היסטוריים ועיבוי מתון (אינפיל) לצורך קליטת צעירים.

מחר בבוקר:

מהלכי שיקום נרחבים ביישובי הנגב המערבי, פיתוח חבלים כפריים בנגב המזרחי ו"זריקת אדרנלין" למרחב הכפרי הכללי בצמיחה דמוגרפית, גידול הפריון לחקלאים ובשיקום ובפיתוח פיזיים.

⁵ הקמת יישובים כפריים-פרבריים חדשים הסובבים עיר אזורית מהווה הזדמנות לפתח מודל מוניציפלי חדשני של **עירייה אזורית** – שילוב של עירייה ומועצה אזורית, רשות אחת, שתנהל את הקמת היישובים הפרבריים ואחרי שיקומו יהיו חלק בלתי נפרד מהעיר. המודל מוכר במקומות אחרים בעולם ודיונים לגביו נהלו במשרד הפנים בעבר.

- ✓ ביצוע יעדי מנהלת תקומה לשיקום "עוטף ישראל" ולצמיחתם העתידית לפי התוכנית שאושרה.
- ✓ התמדה בפיתוחם של יישובי חבל "מבואות ערד", ישווק מגרשים ביישוב דרום וביצוע כביש גישה נדרש לצורך פיתוח היישוב יתיר.
- ✓ הקמת צוות מיוחד לבחינת הקמתה של מסגרת מוניציפאלית חדשה "עירייה אזורית" שתאפשר את שילובם של היישובים הפרבריים ב"מבואות ערד" וב"מבואות דימונה" לערים הסמוכות.
- ✓ העמדת חבילות תמיכה לחקלאים המעוניינים לבצע קפיצת מדרגה טכנולוגית, הכוללות ליווי מקצועי לניתוח יכולות וצרכים, התאמת מלגות הכשרה מקצועית לחקלאי/עובדיו, ומענק לסיוע ברכישת ציוד טכנולוגי מתקדם בהתאם להמלצת המלווה המקצועי. היעד המוצע: 300 חקלאים המקבלים סיוע בהיקף ממוצע של 100 אלש"ח, תוך עד 5 שנים (סה"כ 30 מלש"ח) – ראו בנושא זה את סעיף "החבל החקלאי הטכנולוגי בעולם" בנגב המערבי, תחת פרק קלאסטר האגרו-טק בהמשך.
- ✓ תקצוב מנהלת התחדשות כפרית אחת בכל אזור תפקודי בגבול (בעדיפות: תחת ניהול האשכול) – נגב מערבי ונגב מזרחי. עלות מוערכת למנהלת לחומש - 5 מלש"ח (סה"כ 10 מלש"ח).
- ✓ הקמת צוות בין משרדי, בשיתוף צה"ל, לגיבוש גרעיני נח"ל להתיישבות ביישובי הגבול וחיוזוקם. היעד המוצע: 12 גרעינים בהיקף ממוצע 30 חברים שיאוכלסו עד 2026.

ההתיישבות הבדואית מהווה את אחד מן האתגרים הגדולים לפיתוח הנגב, הן מבחינת הצורך הדוחק להשלים את תהליך ההסדרה ליישובי "הפזורה" (או "הכפרים הבלתי מוכרים") והן מבחינת הצורך הדוחק להניע תהליכי פיתוח מקומי ואינטגרציה של הבדואים עם החברה ועם הכלכלה המקיפות אותם. כל עוד נותר פער כלכלי חריף בין יישובים בדואים ליהודים וכל עוד רבים מהבדואים חיים מחוץ למסגרות מוכרות ובמבנים ארעיים, גוברים חוסר המשילות, הניכור, המפגעים הסביבתיים השונים והתמדת תופעות שליליות כגון פוליגמיה, בערות, פשיעה וכן הלאה, המשפיעים לרעה על כלל הנגב. אתגר ההסדרה והפיתוח מטופל כיום בידי מספר רשויות, בראשן רשות הבדואים, אך במבנה הקיים הן אינן מסוגלות לעמוד במלוא המשימות.

- הקמת **גופי מדיניות ייעודיים** להאצת וייעול הפיתוח במרחב הבדואי בהם ועדת שרים מיוחדת וועדת תכנון ארצית מיוחדת, הרחבת רשות הבדואים ומיקומה תחת משרד רוה"מ, והקמת "מנגנון תמורות" חדש ויעיל להסדרת תביעות בעלות בהיקף נרחב.⁶
- יש להגדיל יחידות מקצועיות בתחום הפיתוח המקומי ברשות הבדואים וברשויות המקומיות, כולל העמדת **צוותים מקצועיים** (התערבות) לתמיכה במועצה בתכנון וביצוע פרויקטים.
- האצת פיתוח ושיווק **אזורי תעשייה ברשויות בדואיות** והעמדת תמיכות לתעשיינים, בדגש על מעסיקים גדולים לנשים, ולהקמת מבני תעשייה להשכרה בידי הרשויות לייעול משיכת היזמים ולהגדלת הכנסות הרשויות ואיתנותן.
- יש להרחיב ולהאיץ את צוותי ההקמה ואת תקציבי ביצוע התשתיות הנדרשות ל**יישובים החדשים או המוסדרים** – עבדה, רכמה, חשם זנה, אל פורעה, ביר חמם ושילוב הפזורות הסמוכות לעיירות הקיימות.
- יש להאיץ את הקמת ה**רובע הבדואי האל-שבטי "אל בוואדי"**, המקודם בפאתי אבו-תלול, כולל הקמת **תחנת רכבת ואזור תעסוקה** סמוך.
- יש להקים אגף מיוחד ברשות הבדואים לקידום **פיתוח עירוניות ביישובים הבדואיים** בדגש על צוותי עבודה לתמיכה בעיר רהט ובמיזמי בנייה רוויה, החייאת מרכז העיר ושדרוג נראות המרחב הציבורי.
- יש לחזק ולהרחיב תוכניות חברתיות קיימות המקדמות **שילוב נשים בשוק העבודה, חינוך א-פורמאלי לנוער, הגדלת האוריינות, רכישת מקצועות ותוכניות למפגש והיכרות עם נוער יהודי**.

⁶ לפירוט בנושא ראו טיוטת "חוק ריפמן" (תשפ"ד 2024).

מוקדי המאמץ הם בעיצוב חדש של מנגנוני התכנון, הפיתוח וההסדרה כך שיחזיקו כלים אפקטיביים למשימתם; כמו כן, הגדלת יכולות הביצוע של גופי הפיתוח ובראשם, יכולתן של הרשויות המקומיות הבדואיות להחזיק צוותים מקצועיים, לספק שירותים ברמה מינימאלית נדרשת, להגיע לאיתנות פיננסית מתוך הכנסות עצמיות.

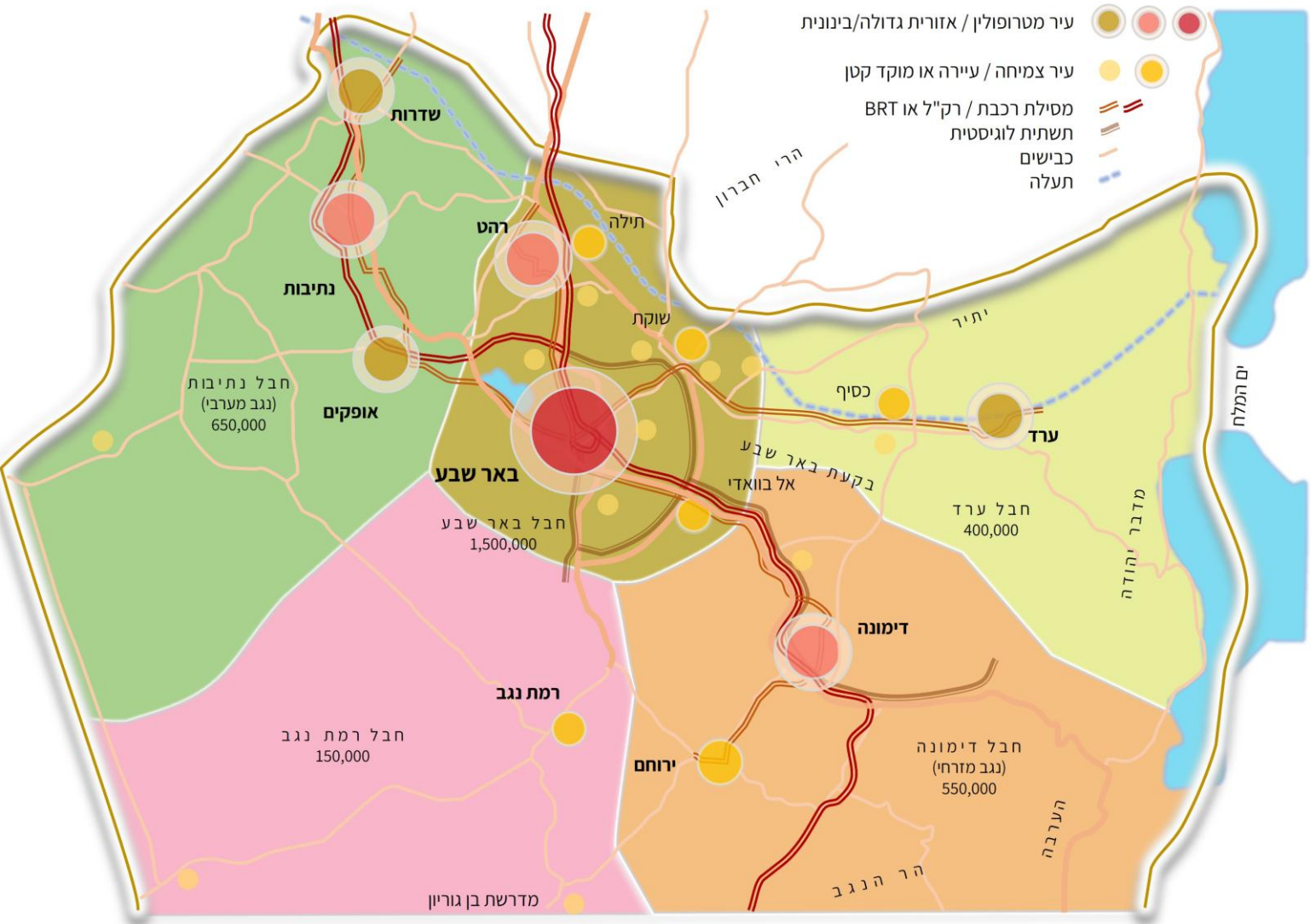
מחר בבוקר:

- ✓ העברת חקיקה נרחבת המניחה את התשתית להתייעלות גופי המדיניות ומנגנוני התכנון, הפיתוח והסדרת תביעות הבעלות.
- ✓ העמדת צוותי פרויקטורים בתוך הרשויות המקומיות או כ"צוותי התערבות" חיצוניים – לפחות 10 פרויקטורים בכל רשות לנושאי פיתוח ו/או הקמת יישובים חדשים (מוערך בכ-90 מלש"ח למקצה שלוש שנים).
- ✓ פיתוח ושיווק מואצים ב-2 אז"ת חדשים ביישובים בדואיים, הבשלים ביותר לכך, והעמדת תקציב 10 מלש"ח לפיתוח המגרשים והקמת מבני תעשייה להשכרה (סה"כ 20 מלש"ח).
- ✓ הקמת תחנת רכבת אל-בוואדי כעוגן פיתוח מרכזי לרובע ולבקעת באר שבע כולה.
- ✓ הקמת אגף מיוחד לעירוניות ותקצובו לתמיכה בבניה רוויה ב-3 רשויות בדואיות לפחות (מוערך ב-15 מלש"ח).
- ✓ העמדת תקציב משמעותי לתוכניות מגוונות המקדמות מפגשי נוער יהודי ובדואי (3 מלש"ח).

מפת תמונת העתיד הכוללנית המובאת להלן מבטאת שילוב בין תפישת המרחבים התפקודיים כפי שהונחה בידי מנהל התכנון (תוכנית אסטרטגית מרחבית לישראל ל-2050, 2024) לבין עיבויה ופיתוחה בניתוח התנועות במרחב הנגב ומיפוי של נכסיו (ראו בנספחים 1-2) ובהתבסס על עקרונ המסה הקריטית, כפי שנחקר ומוסבר במדריך התכנון האזורי (תנועת אור, 2024). המפה מתארת את גבולות המרחבים התפקודיים ועדי אוכלוסייה מומלצים בהם, כולל הגדרת יעדים לערים האזוריות השונות ואת התשתיות המרכזיות.

תמונת עתיד לנגב

עיקרי ההיגיון המרחבי המארגן בתמונת העתיד הם בניית מרחב מטרופוליני פוליצנטרי, בו ליבה מטרופולינית חזקה וגדולה במיוחד (באר שבע ובה מעל מיליון תושבים) ואליה מקושרות מספר ערים אזוריות חזקות בתשתיות הסעת המונים יעילות (בראשן, נתיבות, דימונה ורהט עם מעל 200 אלף תושבים כל אחת). לכל עיר מרחב תפקודי כפרי-פרברי הסובב אותה ונשען עליה, בחלק מן המקרים עם מוקדים עירוניים משניים (ירוחם לצד דימונה; שדרות ואופקים לצד נתיבות; כסיף לצד ערד). מרחב רמת נגב, כמו גם אזור הנגב הדרומי והערבה (מוחוץ למפה), יתפתח כאזור ספר עם מוקד עירוני קטן (כמה עשרות אלפי תושבים) לשירותים מקומיים. צמיחתו כחבל ארץ מעובה יותר תתרחש רק בטווח הארוך במיוחד.

2. ערים שוות - מתחדשות וחזקות

הורדה יעילה של ספי כניסה לשירותים ולתעסוקה, נובעת לא רק מגודל האוכלוסייה לכשעצמו, אלא גם מריכוזה במרחב נתון, כך שמירב האנשים קרובים ונגישים למוקדים בהם מצויים השירותים והעסקים. ריכוז זה נוצר באופן המיטבי בערים גדולות וצפופות, בניגוד למרחב הכפרי או הפרברי. מרבית ערי הנגב כיום הן למעשה עיירות חלשות, בלא מסה קריטית של אוכלוסייה, שאינן בנויות בצפיפות, בלא עירוב שימושים המייצר פעילות מתמדת במרחב הציבורי, המתחרות על הכנסות (ארנונה) ועל מוקדי מסחר עם הפרברים סביבן, מרכזי הערים בהן ננטשים והמבנים והתשתיות הפיזיות מתדרדרים. חיזוקן והפיכתן לערים אזוריות תוססות ומבוקשות המשרתות את כל סביבתן כרוך בהגדלת אוכלוסייתן, אך על גידול זה להיות מושכל ולייצר מרקם עירוני איכותי.

בנושא זה, נחدد נקודה חשובה: צפיפות עירונית הנבנית באופן מושכל אינה כרוכה בהכרח בגודש, באובדן קהילתיות או בבניה נטולת צביון מקומי של מגדלים גבוהים. ניתן להשיג צפיפות מספקת באמצעות בנייה מגורים מדודים, ששדרות ופארקים שזורים ביניהם ומייצרים שכונות קהילתיות, אינטימיות ותחושת מקום. עירוניות טובה נבנית דרך התחדשות המרקם הוותיק ויצירת שילוב בין אוכלוסיות (על פני פיצולן לשכונות נפרדות), תוך הצעת מגוון של פתרונות דיור וחיי רחוב תוססים.

התחדשות עירונית ופיתוח עירוני

- יש להכין **תוכניות אב עירוניות לגידול ולהתחדשות עירונית** וכנגזרת מהן, לקדם לאישור תוכניות סטטוטוריות, אשר יאפשרו גידול בכ-300% עד 400% בערים תוך 25 שנים.
- יש **לחזק את מחלקות ההנדסה והאסטרטגיה העירונית**, לייעל ולקצר תהליכי טיפול בתכנון ובהיתרים, להקים **מנהלת התחדשות בכל** עיר (ולחזק מנהלות היכן שקיימות) ולהנגיש סיוע מקצועי קבוע למחלקות לצורך טיוב והאצת התכנון האורבני.
- נדרש לזהות **מתחמי מפתח להתחדשות עירונית** (שההתכנות בהם ושהשפעתם על המרחב העירוני כולו גבוהות), לאשר בהם תוכניות ולהציע **תמריצים ליזמים** שיבצעו התחדשות (500-250 יח"ד נכנסות ב-3-2 מתחמים לעיר) עד 2032. ההשקעה תתחשב אך לא תותנה בהתכנות כלכלית שמאית.
- יש לסייע ולתמך תכנון ובניית **דיור בגדלים שונים** (במיוחד דירות קטנות), **במודלי רכישה או השכרה מגוונים ובעירוב שימושים** ולתמוך בהקמת "האבים" למגורי צעירים במרכזי ערים.
- יש להגדיר בתוכנית אזורית כי **עדיפות בשיווק וקידום דיור, מסחר ותעסוקה תינתן לערים** ובמיוחד להתחדשות, בטרם יקודמו הרחבות משמעותיות במרחב הכפרי-פרברי (אין זאת אומרת שיש למנוע את הגידול במרחב הכפרי לפי תוכניות מאושרות או במקרים בהם נדרש גידול לצורך חיזוק תמהיל רב דורי).
- חשוב להגדיר לרשות ההתחדשות העירונית קריטריון לתקצוב תהליכי התחדשות בערים על בסיס יעד לאומי לפיתוח ערי הנגב והגליל, שאינו תלוי רק בהתכנות כלכלית, במידת הסיכון הסייסמי או במדידה צרה של תוספת יחידות דיור בלבד. יש לוודא תקצוב שיבטיח את **ביצוע והשלמת התחדשות מתחם מפתח אחד לפחות עד שנת 2032** בכל עיר בעלת חשיבות אזורית.

קהילות ושכונות קהילתיות

כיצד תהפוך "שכונה לקהילה"? בשכונה הטובה התושב מבלה את מרבית שעות הפנאי שלו, בה נוצקות תחושת ביטחון וקשרי קהילה ומתפתחת תחושת זהות עם המקום. השכונה הקהילתית היא מקום משגשג, שחבריה קשורים אליו בנפשם ולא רק כבחירה פונקציונאלית של מקום מגורים. קהילתיות חזקה יוצרת תמיכה

הדדית וחוסן חברתי ובהתאם, זהו מרכיב מרכזי בבחירתם של אנשים לעבור ולהתגורר בשכונה חדשה. רשת של שכונות קהילתיות המרכיבות עיר וישובים כפריים בסביבתה, יוצרות זהות אזרחית חזקה, נרטיב לאזור שסוחף אחריו רבים אחרים ומהווה אבן שואבת לצמיחה דמוגרפית. קהילתיות חזקה תעניק ביטחון אישי ותייצר ערך והזמנה עבור אלו משפחות ויחידים אשר יחפשו מרכיב זה בחייהם ויעתיקו את מגוריהם אל הנגב.

לצד פיתוח רוחבי בכלל שכונות הנגב, התמקדות ב"שכונות מטרה", שיהפכו למעין מיזמי דגל של איכות בחוויית המגורים והקהילה, תאפשר מיצוב מחדש של הערים והנחתן על מסלול תנופה דמוגרפית. אלו שכונות שבהן התכנון והפיתוח יהיו מוקפדים במיוחד, בליווי מומחים ובהשקעה מיוחדת של המדינה, על מנת להגביה באמצעותן את סטנדרט הבינוי והפיתוח לכלל השכונות הבאות בעקבותיהן.

- יש להקנות כלים, לסייע ולתמוך ביכולתן של רשויות מקומיות לטפח **שכונות קהילתיות** בהן **תשתית להנהגת תושבים, בינוי קהילה וחוסן חברתי**, אקטיביזם מקומי וביטחון אישי וקהילתי.
- יש לקדם תוכניות ולתמוך בפיתוח פיזי של **מרחב תומך קהילתיות** בשכונות העירוניות להסרת מחסומים ומפגעים, הקמת האבים קהילתיים ומיזמי פלייס-מייקינג.
- חיזוק מערכי **היכרות ושיתוף פעולה בין מגזרים**, בדגש על המגזר הערבי והיהודי.
- בכל עיר אזרחית תוקם **"שכונת מטרה"** בה יבוצעו תכנון, פיתוח ושיווק מוקפדים במיוחד, ליצירת איכות במוצר המגורים ובמרחב הציבורי והשירותים המקומיים, ובה ישוכנו גרעינים ראשונים של **"קבוצות איכות"** – בעלי עבודה או מומחיות במקצוע נבחר (בהתמחות האזרחית ו/או צוותי רפואה, השכלה והוראה וכיו"ב).

מחר בבוקר:

שדרוג מהיר של יכולתה של הרשות המקומית לטפח קהילתיות על בסיס שכונתי בהיקף נרחב והקמה של שכונות מטרה בעלות איכות גבוהה שתאפשר להופכן למגנט רב כוח למשיכת קהילות חזקות חדשות.

- ✓ העמדת תקני מובילים קהילתיים בכל רשות עירונית בנגב ולהם כלים לפיתוח וטיפוח מנהיגות קהילתית מקומית ב-3 שכונות בעל עיר לכל הפחות (סה"כ 40 מלש"ח). (ראו מודל "קהילות אור").
- ✓ הקמת צוות בין משרדי לאיתור 3 "שכונות מטרה" בערי הנגב (שכונות מתוכננות המוכנות לפיתוח ולבינוי בטווח המייד, ניתן בשילוב התחדשות אך לא חובה). מומלץ להגדיר בהחלטת ממשלה כי טיפול בקידום השכונות תתועדף בידי ועדות תכנון וגופי ממשל נוספים העוסקים בכך.
- ✓ הקמת צוותי פרויקטורים רב-תחומיים לקידום טיוב תכנון מהיר היכן שנדרש, להאצת הפיתוח והשיווק ולהבטחת ביצוע מהיר (עד 2030) תוך עמידה בסטנדרטים הגבוהים ביותר מצד הגופים הממשלתיים, העירוניים והיזמיים. מוערכת עלות 10 מלש"ח לצוות (סה"כ 30 מלש"ח).
- ✓ העמדת מענק ליזמים להקמת תשתיות תומכות קהילתיות ובפיתוח נופי ואדריכלי ייחודי בשכונות המטרה (כפוף לתחרות ע"ב איכות ההצעה). מוצע להעמיד 10 מלש"ח לשכונה (סה"כ 30 מלש"ח).

מרכזי ערים תוססים

מרכז העיר הוא הלב הפועם של העיר ושל כלל חבל הארץ הסובב אותה. בו מרוכזים, מלבד מוקדי תעסוקה בולטים, חיי המסחר והתרבות, ומרכזי שירותים ממשלתיים ועירוניים. מרכזים דועכים מובילים לצמיחת מוקדי מסחר פרבריים ובכך, לתלות ברכב הפרטי של תושבי המרחב ולגודשי תנועה, מה גם שהמרכז הפרברי אינו מסוגל להחזיק את מגוון השימושים והפעילויות על מנת לייצר תסיסה כלכלית ותרבותית חיובית. יש להשקיע במנהלות שיובילי מיזמים אסטרטגיים לצמיחה רב-תחומית בכל מרכז של עיר אזרחית ובמיוחד, לפתח מרכז מטרופוליני נגיש וחזק.

- יש להאיץ את תוכנית "רובע החדשנות" בבאר שבע להקמת מרכז עירוני לעסקים ופיתוח טכנולוגי מטרופוליני ראשי חדש. יש לכלול בכך הרחבת מע"ר נוסף בעיר לאורך צומת המסילות לעבר דימונה.
- יש לזהות את **מרכזי העיר** בערים הגדולות ולמקד בהם מהלכי התחדשות, לצד **הקמת מנהלת לרחוב המסחרי**, המנהלת תתקצב לחומש על מנת שתבצע סדרת מהלכי החייאה של מרכז העיר.
- **שדרוג המרחב הציבורי** בניקיון ובטיחות.
- שדרוג והשלמת רשת יעילה ובטוחה של **התחבורה הציבורית ואמצעי התחבורה הרכה** (שבילי אופניים) **וההליכתיות** במרכז.
- טיפוח **חזיתות מסחריות** ושדרוג **מדרכות, כיכרות עיר, גינות והצללה**.
- שיקום **מבנים היסטוריים ופלייס-מייקינג**.
- טיפוח **תרבות רחוב**, גרעיני אומנים ומוסדות תרבות מקומיים.
- הצמחת **עסקים קטנים** בתמיכה בשכ"ד, ליווי עסקי וארגון קהילת עסקים למרכז העיר.

מחר בבוקר:

הנחת התשתית הארגונית לפיתוח מרכז עירוני בכל עיר ומיזמים פורצי דרך שירעננו וימצבו מחדש כל מרכז.

- ✓ **הקמת מנהלת מרכז עיר בערים אזוריות גדולות** בנגב (באר שבע, נתיבות, דימונה, רהט, אופקים) לקידום תגבור תחזוקה, שדרוג המרחב הציבורי, פיתוח עסקי ותרבות רחוב. עלות מוערכת למנהלת ל-5 שנים כולל תקציב לפרויקטים 25 מלש"ח (סה"כ 125 מלש"ח).

3. תשתיות תחבורה מחברות מהירות

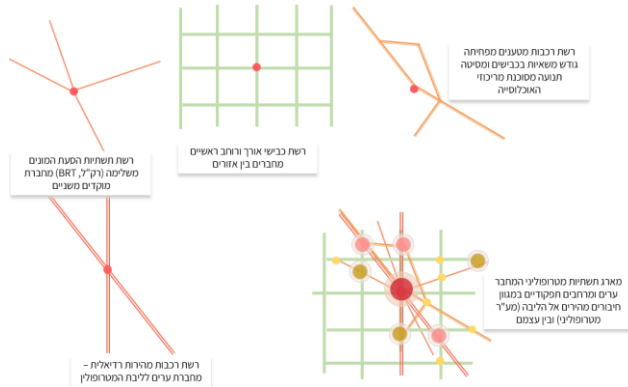
תשתיות התחבורה, במיוחד הסעת המונים, מחברות בין מוקדים שונים לבין העיר האזורית בתוך המרחב התפקודי האזורי, ובין ערים אל הליבה המטרופולינית. פיתוחן לפי מדרג תפקודי מאפשר לתכנן היטב היכן יהיו המוקדים הנגישים ביותר במרחב ובהתאם לפתח בהם את המסה העיקרית של תעסוקה ושירותים. במטרופולין המרושת ומחובר היטב בתשתיות הסעת המונים מהירות, יש יתרון ברור לעסקים ונגישות לכל הצרכים בכל תחומי החיים לכל התושבים. בפיתוח הנגב טמונה ההזדמנות למהפך בדפוסי הנסיעה לטובת התחבורה הציבורית, על שלל יתרונותיה בחיסכון למשקי הבית, צמצום הגודש וצמצום הפגיעה בסביבה.

קדימות בתכנון ובפיתוח ניתנת למסילות רכבת מהירה (כבדה) המחברות בין מוקדים עירוניים משמעותיים והופכות את המטרופולין כולו למערכת אורגנית מקושרת בעל ליבה ראשית אחת אליה מתנקזים הצירים. תשתיות הסעת המונים משלימות, בתוכן רכבות קלות וצירי BRT (מטרופוליט – "רכבת על גלגלים"), מייצרות חיבור נוסף היכן שקיימים מוקדים חשובים אך סלילת רכבת כבדה אינה ישימה. בנוסף, תשתיות משלימות מאפשרות חיבור בתוך מרחב תפקודי או בין מרחבים שכנים, ליצירת מערכות מוקדים משניות בתוך המטרופולין.

את המערכת הקונצנטרית של התשתיות המטרופוליניות משלימה רשת של כבישים ראשיים, שתפקידם לייצר צירי רחוב ואורך בין אזוריים, ועימם מסילות לוגיסטיות (שעיקר ייעודן לשינוע מטענים והפחתת עומס המשאיות מן הכבישים תוך הרחקת חומרים מסוכנים מריכוזי האוכלוסייה). לבסוף, הרחבת רשתות שבילים האופניים, המדרכות ושבילי ההליכה בערים יגבירו את הנוחות להתניידות בעיר בלא רכב ויעצימו את איכות החיים העירונית באופן משמעותי (וחשוב לציון, ההשקעות המגוונות הנ"ל בתחבורה תתרום משמעותית

להתכנות ההתחדשות העירונית באמצעות שיפור המרחב העירוני והפחתת הצורך בהקמת חניות המייקרות מאוד את מיזמי הבנייה).

סדר הפרויקטים להלן מבטא את סדר העדיפויות של התכנון והביצוע. התעדוף נהגה על בסיס חשיבות הערים ביניהן התשתית מחברת בתוך המערכת המטרופולינית (ערים גדולות לפני ערים קטנות, חיבור לליבת המטרופולין קודם לחיבור בין מוקדים באזור יחיד), יעילות התשתית (רכבות מהירות לפני תשתיות משלימות ולפני כבישים) וכמו כן, בהתחשב בבשלות והתכנות הביצוע (תשתיות מתוכננות לפני תשתיות שטרם הוכן עבורן תכנון מפורט, מתארי או אסטרטגי). לבסוף, הצורך בשיקום מרחב העוטף לאחר המלחמה מקנה עדיפות לפרויקטים משמעותיים לקישור לערי הנגב המערבי ולמרחב המטרופולין.

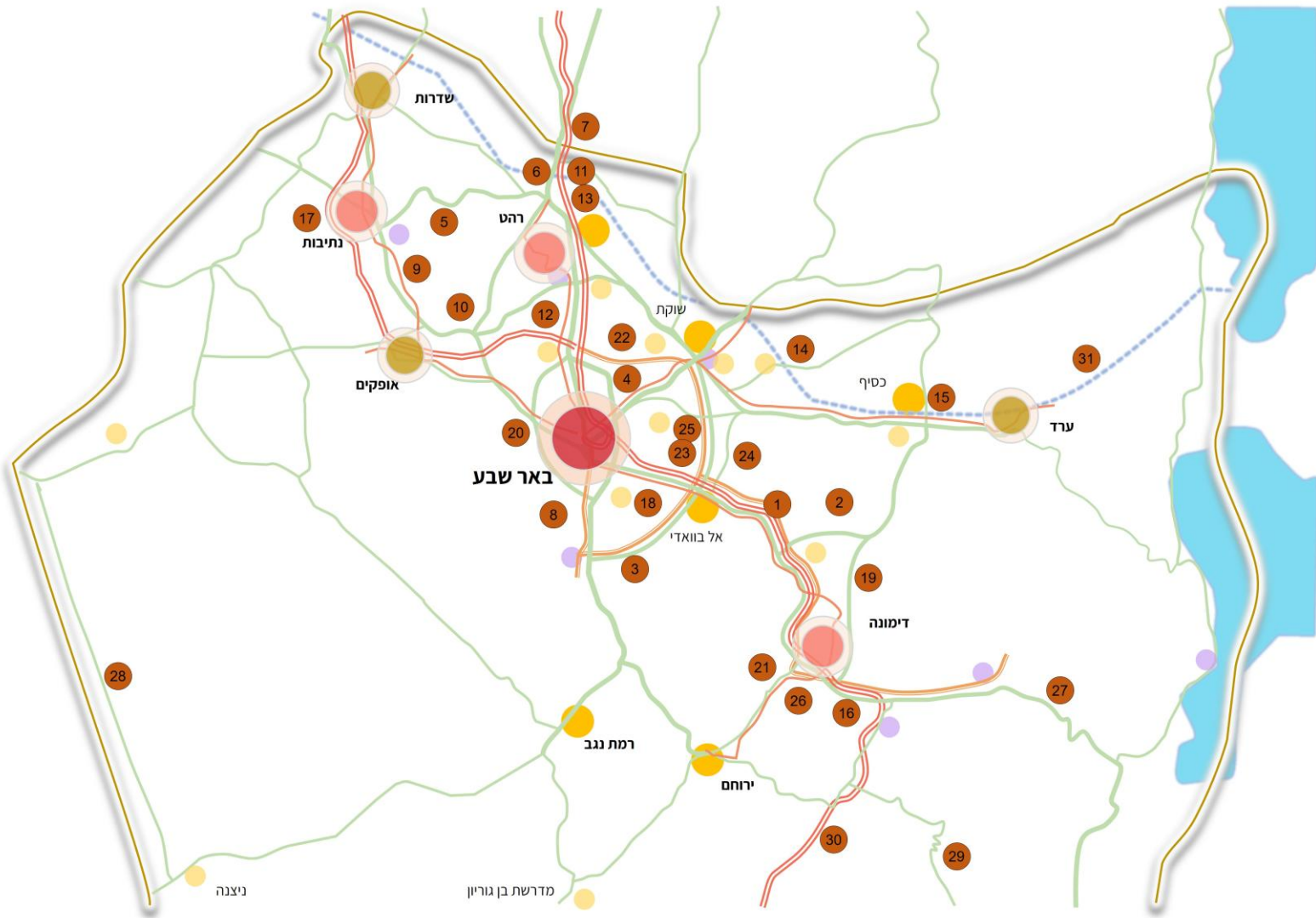

סכמה לשלד תחבורה מטרופוליני

תשתיות לביצוע בטווח המייד (עד 2030):

1. **הרחבת מסילת באר שבע-דימונה** המקשרת בין ליבת המטרופולין לעיר הגדולה במזרח הנגב ומהווה מקטע ראשון למסילה הארצית לאילת (ביצוע).
2. **הקמת שדה התעופה הלאומי המשלים בנבטים** - שיהווה נמל תעופה ראשי שני בישראל, התומך בנתב"ג, מיוסד ע"ב התשתית הקיימת בשד"ת הצבאי נבטים ומהווה עוגן צמיחה ראשון בחשיבות בנגב (השלמת תכנון).
3. **הארכת כביש 6 במקטעים הדרומיים** שוקת-נבטים ונבטים-חובב ליצירת נתיב ראשי המחבר בין הנגב למרכז וצפון הארץ ומאפשר לתנועה לוגיסטית וחומ"ס לעקוף את מרכז המטרופולין (ביצוע).
4. **סלילת הרכבת הקלה באר-שבע-ליקית-מיתר**, שתייצר תשתית הסעת המונים בתוך עיר המטרופולין ותחבר במהירות בינה לבין מוקדי קריית המודיעין, מרחב שוקת ומעבר מיתר (ביצוע).
5. **שדרוג כביש 293 נתיבות-בית קמה ומחלף נתיבות** לחיבור רחבי יעיל בין נתיבות לרהט ולכביש 6 בדגש על תנועת משאיות לתמיכה בפיתוח תעשייתי מואץ במרחב (ביצוע).
6. **שדרוג מחלף בית קמה ומקטע מאחז בכביש 6** להפחתת גודש ציר הכניסה הראשי לבאר שבע והקמת האב מטרופוליני לוגיסטי בנקודת "שער הכניסה" למרחב המטרופולין (נדרש תכנון).
7. **הקמת נתיב מטרונתי (BRT) נגב מערבי מקטע אופקים-באר-שבע** שיאפשר הסעת המונים מהירה לליבת המטרופולין לעיר אופקים ולביה"ח השיקומי עדי נגב (נדרש תכנון).
8. **הכפלת היקף התשתיות לתחבורה רכה והליכתיות בערי הנגב הגדולות** (באר שבע, דימונה, נתיבות, ערד, רהט, ירוחם, אופקים, שדרות) - הרחבת רשת שבילי האופניים, הרחבת מדרכות, שיפור ההצללה ושבילי הולכי רגל בשכונות מרכזי הערים.

מיזמי תשתית גדולים בתמונת העתיד לנגב

15. מסילה לאילת מקטע דימונה-רותם ות. רותם	1. הרחבת מסילת באר שבע-דימונה
16. מסוף מטענים נתיבות	2. שדה התעופה הבינלאומי המשלים נבטים
17. מתחם לוגיסטי רכבתי שגב שלום	3. כביש 6 שוקת-נבטים ומקטע נבטים-חובב
18. כביש 80 ערעה-דימונה	4. רכבת קלה באר שבע-שוקת-מיתר
19. כביש עוקף באר שבע מערב ומחלף גורל	5. שדרוג כביש 293 נתיבות-בית קמה
20. מטרונית BRT באר-שבע-דימונה-ירוחם	6. מקטע מאחז-בית קמה והאב מטרופוליני
21. רכבת גורל-שוקת	7. מטרונית BRT נגב מערבי אופקים-באר שבע
22. רכבת שוקת-נבטים-חובב "עוקפת באר שבע"	8. תשתיות תחבורה רכה והליכתיות בערים
23. כביש 72 חוצה בקעת באר שבע	9. מטרונית BRT נגב מערבי מקטע שדרות-נתיבות-אופקים
24. כביש 31 סעווה-עומר	10. מחלף אשל הנשיא
25. שלוחת רכבת עוקפת דימונה למטענים	11. הרחבת מסילת לוד-באר שבע
26. הרחבת כבישים 90-25 דימונה-אילת	12. תחנת באר שבע צפון
27. כביש 10 פתחת שלום-ניצנה	13. תחנת רהט צפון
28. מעלה עקרבים	14. כביש גישה יתיר 316
29. רכבת לאילת מקטע רותם-אילת	15. רכבת קלה או BRT שוקת-ערד
30. תעלת הימים	

● עיר מטרופולינית < 1,000,000
● עיר אזורית גדולה < 250,000
● עיר אזורית בינונית < 125,000
● עיר אזורית קטנה < 50,000
● אזור תעשייה מרחבי

— מסילת רכבת / רק"ל או BRT
— תשתית לוגיסטית
— כבישים

תשתיות לביצוע בטווח הקצר-בינוני (2030-2040):

9. הקמת **נתיב מטרונית (BRT) נגב מערבי מקטע שדרות-נתיבות-אופקים** שיאפשר הסעת המונים מהירה לליבת המטרופולין לערי הנגב המערבי בדגש חיבור אז"ת נ.ע.ם ומזרח נתיבות (נדרש תכנון).
10. שדרוג צומת או הקמת **מחלף אשל הנשיא** להפחתת גודש בחיבור הנגב המערבי למטרופולין (נדרש תכנון).
11. הרחבת **מסילת באר שבע-לוד** (המסילה לתל אביב) לחיזוק הקישוריות בין המטרופולינים (ביצוע).
12. הקמת **תחנת הרכבת "באר שבע צפון"** לחיזוק נגישות הרובעים הצפוניים המתוכננים (נדרש תכנון).
13. הקמת **תחנת הרכבת "רהט צפון"** לחיזוק הנגישות לעיר ולרובע החדשנות המתוכנן (נדרש תכנון).
14. הקמת **כביש הגישה ליתיר ושדרוג כביש 316** המחבר את מרחב שוקת, חירן ויתיר למטרופולין (ביצוע).
15. סלילת **רכבת קלה או מטרונית לערד**, המחברת את העיר למסילת ב"ש-ליקית (נדרש תכנון) (הנתיב יבוא במקום המסילה המתוכננת ערעה-ערד, אותה ניתן לגרוע בשל חוסר יעילות הצפוי בה).
16. הנחת **מקטע מסילת הרכבת דימונה-רותם ותחנת נוסעים בפארק רותם**, כחלק מהמסילה לאילת, לחיזוק מוקדי התעסוקה במרחב רותם-קמ"ג ותשתית התיירות בנגב המזרחי (נדרש תכנון חלקי).
17. הקמת **מסוף מטענים רכבתי בנתיבות** להסעת גודש משאיות מהמרחב והאצת תיעוש המרחב (ביצוע).
18. הקמת **מסוף רכבתי בשגב שלום** כהאב לוגיסטי מטרופוליני ראשי (ביצוע).
19. סלילת **"כביש 80ב" דימונה-ערד** המקצר ומחזק את החיבור בין הערים האזוריות (נדרש תכנון).
20. סלילת **כביש עוקף באר שבע מערב ומחלף גורל**, המהווה שער כניסה לעיר המטרופולין (נדרש תכנון).

תשתיות לביצוע בטווח הארוך (אחרי 2040):

21. הקמת **נתיב מטרונית (BRT) נגב מזרחי באר שבע-דימונה-ירוחם**, שיאפשר הסעת המונים מהירה לליבת המטרופולין וחיבור הישובים הבדואיים, בדגש על אל-בוואדי (נדרש תכנון).
22. **רכבת גורל-שוקת** – שלוחת מסילה לקריית המודיעין וצומת שוקת (השלמת תכנון).
23. סלילת **רכבת "עוקפת מטרופולין" שוקת-נבטים-חובב** המייצרת נתיב תובלה "עוקף באר שבע" המאפשר שינוע חומ"ס בהיקף גדול בריחוק מריכוזי אוכלוסייה (נדרש תכנון מפורט).
24. סלילת **"כביש 72" חוצה בקעת באר שבע** מאל-בוואדי לסעוה (נדרש תכנון).
25. סלילת **כביש 31 המחבר בין סעוה לעומר** (קיצור הנתיב מבאר שבע לערד) (נדרש תכנון מפורט).
26. שלוחת **רכבת מטענים עוקפת דימונה** (מדרום לאזה"ת) להרחקת מטעני חומ"ס מהעיר (נדרש תכנון).
27. הרחבת **כבישים 90-25** (הציר הראשי לאילת) (השלמת תכנון).
28. סלילת **כביש 10** (גבול מצרים הצפוני) מפתחת שלום לניצנה (נדרש תכנון).
29. שיקום והשמשת כביש **מעלה עקרבים ירוחם-ערבה** (נדרש תכנון).
30. הנחת **מסילת הרכבת לאילת** מקטע סופי מרותם לאילת (ביצוע).
31. חפירת **תעלת הימים** – ניתן במעל נתיב יחיד, הן בערבה (Red-Dead) והן אשקלון-ערד, כולל הקמת מתקני התפלה, תחנה הידרו-אלקטרית במרחב צוק תמרור ומערכת אגמים במרחב בקעת באר שבע המשרתים דיג מתועש, פיתוח נופי וויסות אקלימי (נדרש תכנון).

מחר בבוקר:

קידום לביצוע של התשתיות המרכזיות המחברות את באר שבע לערים האזוריות והנחת התשתית התכנונית המלאה לתשתיות הגדולות שיבוצעו בטווח הבינוני והארוך.

- ✓ ביצוע שדרוג מקטע המסילה בין באר שבע לדימונה.
- ✓ ביצוע השלמת המקטע הדרומי של כביש 6 שוקת-נאות חובב.
- ✓ ביצוע רכבת קלה בין באר שבע לליקית.
- ✓ האצת תכנון והקמת שדה תעופה בינלאומי משלים בנבטים.
- ✓ תקצוב תכנון לרשת נתיבי מתע"ן בהם יוקמו נתיבי תח"צ/ רכבת קלה או BRT - נגב מערבי (שדרות-נתיבות-אופקים-ב"ש), שוקת-ערד, נגב מזרחי (ב"ש-דימונה-ירוחם) ורהט-ב"ש.

4. פיתוח בכל תחומי החיים

איכות החיים בעיר או ביישוב אינה נקבעת על בסיס היבט צר כלשהו אלא מתוך מענה מספק בכל תחומי החיים הנוגעים לאדם ולמשפחתו: בדיוור, בתעסוקה, בצריכה, בסביבה ומרחבי פנאי, בתרבות ובילוי, בביטחון אישי, בבריאות, בקהילה ובחינוך. מאחר ורבים מתחומים אלו תלויים בשירותי הממשלה או הרשויות המקומיות, הצעד החשוב ביותר על מנת לוודא את איכותם ונגישותם לכל תושבי האזור היא בביצוע התאמה של שירותים אלו ליעדי האוכלוסייה ואספקתם בשלב מוקדם וכתנאי לגידול האוכלוסייה (ולא בדיעבד, תוך השארת התושבים עם מענה נחות לאורך זמן).

- יש להשוות את רמת **שירותי הבריאות** בין המרכז לנגב, בכל הפרמטרים (בהם מספר מיטות ואנשי סגל לנפש, נגישות שירותים מיוחדים כגון MRI וכיו"ב) לפי יעדי האוכלוסייה – בעדכון תמ"א 49 לבריאות ובתעודך תוכניות עבודה לחומש של משרד הבריאות.
- יש להקים **בית חולים חדש** (פרס) ו**מוקדים רפואיים אזוריים משלימים** בערים אופקים, נתיבות, רהט וערד.
- יש לתקצב את **מערכות החינוך המקומיות** למשיכת סגל הוראה, להטמעת תוכניות חינוך מיוחדות ומותאמות להתמחות האזורית (להלן), ולהקמת בתי ספר ייחודיים ויצירת מגוון זרמי חינוך בכל אזור.
- יש להרחיב ולשדרג את **הפארקים ומרחבי הטבע העירוני** באמצעות תמיכה בתקנים והכשרות מקצועיות למחלקות שפ"ע, תקצוב נטיעות ופיתוח נופי וחיזוק יחידות **אכיפה סביבתית** בערים ובשטחים החקלאיים והפתוחים, הרחבת **מסדרונות אקולוגיים** וחיזוק הגדרתם לשימור ותשתיות לאכיפה.
- תקצוב **מיזמי טבע עירוני** נרחבים המשלבים איכות סביבה ופנאי לתושבים עם מיזמים תיירותיים ומבני ציבור, בתוכם התוכניות הקיימות לפיתוח **נחל באר שבע, נחל בווה** (נתיבות), **נחל אופקים, נחל גרר** (רהט), **נחל שועלים ואגם ירוחם, בקעת ממשית** (דימונה) והקמת **אגם גדול במיוחד לנופש מטרופוליני** במרחב שממערב לבאר שבע.

מחר בבוקר:

הגדרת פרמטרים ברורים ואמצעים לטיפול להשוואת השירות והאיכות בכל תחומי החיים הרלבנטיים באזורי התפקוד בנגב – בחינוך, בבריאות, בביטחון אישי ובשירותי סביבה.

- ✓ הכנת ויישום תוכנית למשיכת סגל מקצועי בכל תחומי השירותים ההכרחיים (רפואה, חינוך וכיו"ב, בהתאם למחקר ותכנון אסטרטגי) והגדרתם כ"קבוצת איכות" (ראו לעיל פרק שכונות קהילתיות) לטובת מענקי מגורים, מעטפת קליטה וליווי וקדימות בשכונות מטרה (הערכה חבילות תמיכה לכ-2,000 אנשי קבוצות האיכות ל-3 שנים – 300 מלש"ח).
- ✓ האצת הקמתו של ביה"ח החדש "פרס" בצומת שרה ואת הקמתם של מוקדים רפואיים חדשים באופקים ובנתיבות.
- ✓ ביצוע מיזמים סביבתיים-עירוניים גדולים המעצבים מחדש את המרחב והחוויה העירונית - "עיר נחלים" בקריית שמונה ו"נחל געתון" בנהריה (הערכת העלות 150 מלש"ח).

5. מנגנונים אזוריים

האזוריות היא החיבור בין שחקנים רבים במרחב גדול ורתימתם למהלכי פיתוח המובילים לצמיחה מכלילה ובת קיימא. אף רשות מקומית לבדה אינה מסוגלת לגייס את היכולות המקצועיות והמשאבים הנדרשים לאתגר מסוג זה ולכן, יש לפתח ולחזק את מנגנוני התכנון, הפיתוח והניהול האזוריים.

- יש לחזק בסמכויות, בתקנים ובמשאבים את **אשכולות הרשויות** – נגב מערבי, נגב מזרחי ורצוי להקים רשות אזורית מטרופולינית עבור באר שבע והיישובים הסמוכים אליה) - ולהופכם לגופי הביצוע המובילים של תוכניות הצמיחה השונות (כמובן בתיאום ושיתוף פעולה מלא עם הרשויות המקומיות ועם גופי הממשל המתקצבים ומנחים).
- יש לטייב את **גבולות האשכולות** בהתאמה למרחבים התפקודיים ולפעול לצירוף כלל הרשויות לאשכול הרלבנטי להן.
- מוצע להתניע פיילוט של מודל מוניציפלי חדש – **עירייה אזורית** בערד ו/או בדימונה.

מחר בבוקר:

הרחבת יכולות וסמכויות הדרג האזורי לביצוע מיזמים פורצי דרך לשיקום ולפיתוח.

- ✓ יש להאיץ את השלמת תוכניות האב האזוריות לאשכולות נגב מזרחי ומערבי ולבצע תוכנית אב למרחב באר שבע-רהט-שוקת, תוך וידוא התייחסותן למכלול עמודי התווך לפיתוח אזורי באסטרטגיה, מיזמים פורצי דרך ותוכניות עבודה לביצוע.
- ✓ העמדת צוותי פרויקטורים רב-תחומיים לכל אשכול לקידום מיזמים נבחרים. מוצע כי צוות לאשכול יכלול כ-20 פרויקטורים ויתוקצב ל-5 שנים (סה"כ 80 מלש"ח). מוצע כי הצוותים או חלקם יהיו צוותים מקצועיים מהמגזר הפרטי ולא יוקצו כתקנים קבועים לרשות.
- ✓ על בסיס תוכניות האב, הקצאת משאבי ביצוע למיזמים פורצי דרך נבחרים בידי האשכולות.

6. צמיחה כלכלית מבוססת נכסים אזוריים

הצמיחה הכלכלית היא הגורם "הראשון בין שווים" במשיכת אוכלוסייה לאזור. הגורמים הישירים המובילים לצמיחה כלכלית הם אלו המייצרים ערך ברור למעסקים ולמועסקים, במיוחד בתחומים הנוגעים לפריון, לחדשנות, לעלות כוח עבודה ולמיומנות, לעלות תנועה ותובלה, לעלות נדל"ן, לאיכות סביבת העבודה, לשירותים סביבתיים ועסקיים ולשרשראות ספקי שירות ומוצרים. השקעה במכלול נכון וממוקד של גורמים באזור מסוגלת לייצר ערך מובהק למשקיעים ולמעסקים ולהוביל לצמיחה בת-קיימא ומכלילה.

פרק זה מחולק לשלושה חלקים: הראשון, המלצות בנוגע למהלכי פיתוח כלכליים כלליים המשפיעים על הכלכלה האזורית כולה; השני, המלצות הנוגעות לענף התיירות על מאפייניו המיוחדים בדגש על **מכלולי תיירות אזוריים**; השלישי, המלצות בנוגע לפיתוח התמחויות אזוריות (קלאסטרים) ומספר מיזמי עוגן גדולים, תוך פירוט ההתמחויות המובילות בחוזקן באזור – **התעשיות הביטחוניות והרובוטיקה, האגרו-טק והאנרגיה המתחדשת.**

תעשייה ותעסוקה – כללי

יצירת הסביבה העסקית בה פורחים עסקים קטנים וגדולים תלויה בפיתוחו של מרחב פיזי מטופח המייצר סביבת עבודה ויצירה אטרקטיבית, חללי תעסוקה איכותיים, קהילה עסקית תומכת, מערכים אזוריים המטפחים הון אנושי איכותי בחינוך, בהכשרה ובהשכלה, קרקע ותכנון מותאם לצרכי יזמים, ותהליכים בירוקרטיים ידידותיים לעסקים קיימים או למשקיעים חדשים.

ראשית, יש לשדרג את המנגנונים התומכים בצמיחה העסקית, הן במנגנונים הבירוקרטיים – שתפקידם לווסת ולנתב את הפיתוח העסקי תוך הפחתה למינימום של עיכוב וחיכוך המקשים על היזם. כמו כן, יש לבצע השקעות נרחבות בטיפוחו של הון אנושי, בדגש על יכולות ההולמות את הסביבה המשתנה במאה ה-21; כמו גם תמיכה במעסקים להתאים עצמם ושמור על תחרותיות וחדשנות בסביבה הטכנולוגית המשתנה תדיר.

- ייעול והאצת תהליכי הקצאת קרקע לתעשייה ולחזק סמכות ויכולת אכיפה מול יזמים הזוכים בקרקעות למימוש הבנייה ולחזק את אכיפת חוקי התכנון והבנייה באזורי התעשייה.
- הרחבת מנהלות עסקים ותעשייה אזוריות, בתקנים ובסמכויות, על מנת להגיש מידע ליזמים ולייעל את תהליך הקמת העסק ("מסלול ירוק") ולשדרג את פיתוח ותחזוקת המרחב הציבורי באזורי התעשייה.
- איחוד והנגשה של כלל מסלולי התמיכה בעסקים קטנים באופן יעיל, שקוף ונוח למשתמש הקצה ולהעמיד מלווים מקצועיים שילוו את העסקים לקבל מירב ומיטב התמיכות.
- שכלול מערכי חלוקת הכנסות אזוריים בהרחבות אזורי תעשייה על מנת לאפשר ריכוז התעשיות במיקומים אסטרטגיים תוך התאמת ההכנסות לצרכי הרשויות הקטנות במרחב התפקודי.
- יש לתמוך בהקמת או הרחבת מסלולי הכשרה מקצועית הן להשתלמויות ופיתוח כישורים חדשים למבוגרים או קבוצות מיוחדות אחרות, הן להטמעת טכנולוגיות מדור 4.0 (חקלאות, תעשייה ותיירות מתקדמות) והן לפיתוח יכולות ממוקדות בענפי ההתמחות האזורית.
- יש להרחיב את התמיכה במוסדות המסייעים לעסקים ב"טרנספורמציה דיגיטלית" - הטמעת טכנולוגיות חדשות 4.0 (בתוכם הקמת מכון לייצור מתקדם דרומי, בנוסף למכון הצפוני בכרמיאל) ולהעמיד חבילות תמיכה לעסקים עבור רכישת המכשור והכישורים הנדרשים לשדרוג.

מחר בבוקר:

קפיצת מדרגה מהירה של העסקים והתעשייה בהטמעת טכנולוגיה וכישורים, העלאת הפריון ויצירת סביבה רגולטורית "ידידותית לעסקים".

- ✓ ייעול מערכתי של איכות השירות וטיוב התמיכות לעסקים מכל הגדלים, בדגש על עסקים מפונים או נפגעים. נדרש להעמיד תמיכות גם עבור עסקים בטווח מעל 5 ק"מ (גם אם מוקטנות), לוודא שכל סוגי העסקים זוכים לתמיכה בהתאם לפגיעה (גם, למשל, חברות היי-טק שרבות מהן נותרו ללא פיצוי), ולוודא כי קיים אמון, יציבות, מידע מלא ומענה מהיר לכל הפונים.⁷
- ✓ חיזוק הליווי והתמיכה בעסקים ובתעשייה בטרנספורמציה דיגיטלית באמצעות הרחבת התמיכה במרכזי הכשרה מקצועית, הפעלת המכון לייצור מתקדם ומענקים לרכישת טכנולוגיות חדשות (מוצע להעמיד לרשות מכלול המהלכים 100 מלש"ח).
- ✓ הרחבת תקנים ותקציבי פיתוח במנהלות התעשייה בכל אזורי התעשייה המרחביים והעירוניים (עלות מוערכת 50 מלש"ח).

אזורי תעשייה ותעסוקה

על מנת להשיג את המירב במשאבים מוגבלים ליצירת תנאים מיטביים לצמיחה, מומלץ למקד מאמץ במספר אזורי תעסוקה ותעשייה המצויים בנגישות המיטבית ובעלי התנאים למשך השקעות חדשות.

יש לחדד את ההבדל בין תעשיית ייצור על צרכיה הייחודיים ומגבלותיה הסביבתיות; לבין תעסוקה "נקייה" המתמקדת במשרדים ומעבדות, המוצאת יתרון דווקא במרחבים מעורבי שימושים, במרכזי ערים ובסמיכות למסחר, מוסדות ציבור ולמגורים. באז"ת במיקום אסטרטגי בערים גדולות ובקירבת הסעת המונים יש להאיץ תכנון, פיתוח ושיווק באז"ת מעורבי שימושים, באיכות בינוי ופיתוח גבוהים במיוחד.

הרשימה הבאה מציעה סדר עדיפויות (מהחשוב למשני) למיזמי פיתוח תעסוקתי ותעשייתי המבוססים על איזון בין מספר מרכיבים: מרכזיותו ונגישותו של מתחם התעסוקה, סמיכותו לעיר מרכזית, נגישותו לתשתית הסעת המונים ו/או למסוף מטענים, פוטנציאל הגדילה (בקרע ובתכנון), ויתרונות יחסיים אחרים המקנים לו כושר תחרותיות. ככל שאזור תעשייה או תעסוקה מצויים במיקום מרכזי ונגיש יותר, כך ישרתו יותר אנשים ויחזיקו יתרון בהיבט מועסקים ומשאבים מקומיים לפיתוח ועל כן, יש למקד בהם את ההשקעות.

העדפה מסוימת ניתנה לאזורי תעסוקה בנגב המערבי, שפיתוחם יתרום לשיקום וצמיחה מחדש של המרחב התפקודי שנפגע במלחמה.

מוצע כי יוגדר יעד לטווח הקצר של אכלוסם (סיום בניה והפעלת העסק) של 10,000 דונם חדשים לתעשייה ו/או תעסוקה בנגב עד שנת 2035, מתוכם 40% בנגב המערבי (לפי הנחה של ממוצע 5 עובדים לדונם, מדובר על יצירת 50,000 משרות ליבה בתעשייה).

1. פיתוח **אזור התעסוקה רובע החדשנות בבאר שבע** (ביצוע).
2. הקמת **אזור התעסוקה המרחבי דימונה** (מרחב תחנת הרכבת החדשה (השלמת תכנון)).
3. פיתוח **רובע המדע נתיבות** והרחבת **אזור התעשייה נ.ע.ם** (ביצוע).
4. הרחבת **אזור התעשייה המתמחה אגרו-טק שקד ב' באופקים** (ביצוע).
5. הקמת **רובע חדשנות מוכון אתגרים ברהט** (השלמת תכנון).
6. הרחבת **אזורי התעשייה מישור רותם ופארק רותם** והעתקת מפעלים כימיים גדולים לתוכם (ביצוע).
7. פיתוח **אזור התעשייה המרחבי שוקת** (ביצוע).
8. הקמת **אזור תעשייה ולוגיסטיקה אל בוואדי באבו-תלול** (השלמת תכנון).
9. פיתוח של **אזורי תעשייה ביישובים הבדואיים** ערערה, אבו-קרינאת, שגב שלום, כסיפה (ביצוע).

⁷ להרחבה – ראו: תנועת אור. (2025). שיקום כלכלי ותעסוקתי באזור הצפון - תוכניות קיימות והמלצות עדכון והרחבה.

מחר בבוקר:

האצת תכנון, פיתוח ושיווק אזורי תעשייה בעלי מעמד אסטרטגי בשל מיקומם או יכולתם לפתח התמחות כלכלית מיוחדת.

- ✓ העמדת פרויקטורים להאצת פיתוח של רובע החדשנות באר שבע, אזורי התעסוקה דימונה (חדש), נתיבות (רובע המדע), רהט (רובע החדשנות מונחה אתגרים), אופקים (שקד ב').
- ✓ האצת פיתוחם של שני אזורי תעשייה ביישובים בדואיים לשיווק ראשון לא יאוחר מ-2026.

תיירות

איכויותיו יוצאות הדופן של הנגב – בנוף הטבעי והאנושי, בטבע בראשיתי, במורשת תרבותית - מייצרות הזדמנות ייחודית לפיתוח מוצרי תיירות לאומיים ובעיקר מוצרים בינלאומיים שיהפכו למנועי צמיחה. מוצר תיירותי איכותי אינו תלוי באתר יחיד אלא בשרשרת שלמה המייצרת יחדיו חוויה הוליסטית למבקר – מהאתרים והאתרקציות, דרך האכסון והקולינריה ועד להנגשת המידע ואדיבות המארחים. מכלול תיירותי איכותי נדרש לחבר בין כל השחקנים הרבים הפועלים בתוך שרשרת זו, לייצר שפה אחידה, פרויקטים משותפים ובעיקר לבנות את המותג ולשווקו לקהלי היעד.

יש לפתח התמחויות אזוריות תיירותיות – "מכלולי תיירות" הנסובים סביב מוצר תיירותי מובהק ויצירת חוויית מבקר עם נרטיב ומיתוג חזקים - עבורם יוקמו מנהלות יעד (DMO) שתפקידן לתכלל שיתופי פעולה, להוביל פרויקטי תשתית, לטפח אתרים, להנגיש מידע ולבצע את מיתוג ושיווק המוצר. יעד תיירות שאינו מנוהל לא ימצה את הפוטנציאל הכלכלי שלו וייתכן שאף ייוותר כנכס לא ממומש שאינו מייצר תעסוקה איכותית באזור. אלו הם מכלולי התיירות המובילים אותם יש לפתח במקביל, כיעדים המשווקים לקהלים נפרדים (אין הדבר מחייב הפרדה חדה, אך בוודאי שכל אחד מהמוצרים מהווה חלק מחוויה שונה המיועדת לתיירים שונים):

1. הר הנגב – אזור ירוחם ושדה בוקר והמכתשים	4. הנגב המערבי
2. מדבר יהודה, מצדה וים המלח	5. בקעת באר שבע, יישובי הבדואים ויער יתיר
3. הערבה ואילת	6. ניצנה

מוצרי תיירות מוגדרים היטב שניתן לזהות ולפתח בנגב (חלקם הגדול מצויים במשולב באותו המרחב הגיאוגרפי. כמו כן, חלקם מצויים בתכנון או בפיתוח בדרגה כזו או אחרת):

1. "המדבר הידידותי" – טיול נגיש ובטוח בנופי בראשית פראיים	4. "טוסקנה במדבר" – יינות, קולינריה ואירוח בוטיק ("דרך היין")
2. "נגב אקשן" – טיול אתגרי והרפתקני וספורט מוטורי	5. "מורשת ואהבת הארץ" – מדרך הבשמים ועד בן-גוריון
3. "ארץ האוהלים" – נופי תרבות בדואית מסורתית	6. "ארץ בראשית" – רוחניות
7. "שלווה בלב מדבר"

פיתוח מכלולי התיירות והמוצרים הייחודיים השונים הינו מגוון ולא ניגע כאן בכל מרכיביהם. נסתפק בהצבעה על מספר היבטים מערכתיים המשפיעים על כלל שרשרת הייצור התיירותי ובמיקוד במרכיב תיירותי אחד בעל פוטנציאל רב יחסית:

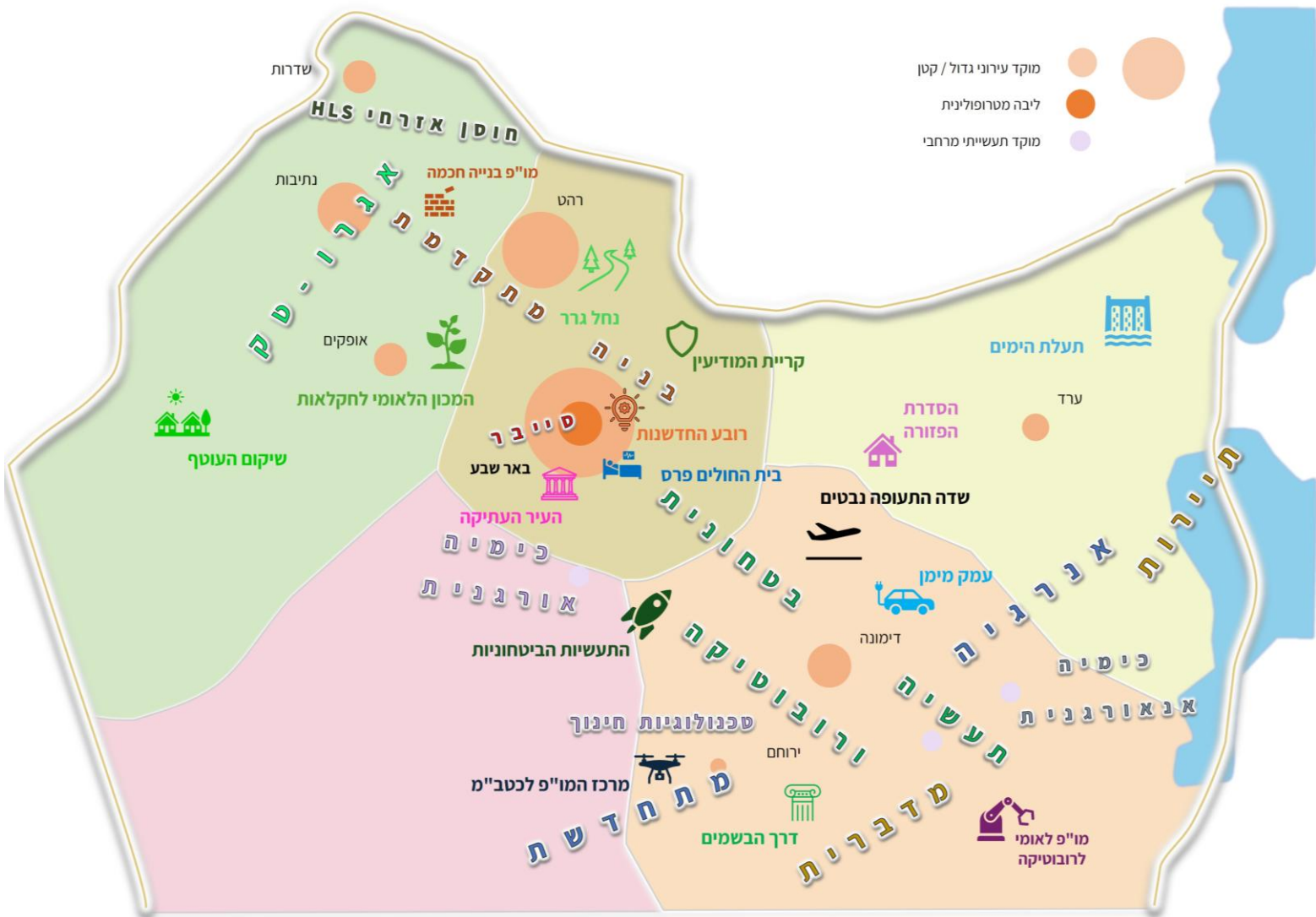
- האצת בנייתן של **5,000 מיטות ללינת מבקרים** במגוון סוגי אירוח, מקמפינג ועד מלון יוקרה, באמצעות **תכנון, פיתוח ושיווק מתחמי תיירות** והגדלת זכויות ביישובים כפריים ובערים לשילוב מלונאות במרכזי ערים וצימרים בשכונות פרבריות.
- הקמת **מנהלות יעד (DMO)** - גוף אזורי האחראי על פיתוח המוצר, שיווק, בניית קהילת שחקנים והובלת מיזמי פיתוח - תחת או בשיתוף האשכולות. המנהלות הינן **אזוריות ולא תחת רשות יחידה**, מאגמות משאבים ומקדמות מיזמים משותפים במכלול התיירות הרלבנטי כולו. יש להדגיש גם כי בנגב מספר מכלולי תיירות ומנהלת יחידה לא תוכל לפתח מוצר תיירותי איכותי לבדה.
- **שבילים אזוריים** הם מוצר דגל ומהווים שלד למיזמי טיול, אטרקציות ואכסון משלימים המתחברים אליהם. יש להתמקד בהכשרת השבילים המרכזיים כ"**טרקים**" **מובילים ברמה בינלאומית**, כולל בתשתית השביל עצמה, באתרי הלינה והשירותים, בבטיחות וחילוץ, היסעים, מידע מונגש לקהלים מגוונים, אכיפת ניקיון ושיתוף הקהילות החיות במרחב. שביל מוצע:
- **דרך הבשמים** כטרק מדברי ברמה בינלאומית, לאורך שני נתיביה (דרך מכתש רמון ועובדת ודרך המכתש הגדול וירוחם). מלבד במיתוג ושיווק המוצר, יתמקד המהלך בסלילת שביל ברמה גבוהה, הקמת שירותי דרך (לינת שטח, אבטחה, חילוץ וכו') ופיתוח עיירות מטיילים (בדגש על מצפה רמון וירוחם).
- פיתוח תשתיות והסדרת **מתחמי אירועים גדולים** באורון, אגם ירוחם, מדבר יהודה ומ.א. אשכול.
- פיתוח תשתיות, מידע והנגשת אתרים סביב תיירות "מורשת ה-7 באוקטובר", בקעת ממשית, אתר אורון, מכתשי ערף, יער יתיר, דרום אדום, מצדה, ותיירות אתנוגרפית בקהילות בדואיות.

מחר בבוקר:

הקמת המנגנון האזורי לקידום המוצר התיירותי כעוגן הכרחי למימושם של הפרויקטים השונים ולבניית מותג חזק ואטרקטיבי לקהלים בארץ ובחו"ל.

- ✓ הקמת מנהלת DMO עבור הר הנגב (דימונה, ירוחם, רמת נגב, נווה מדבר, תמר) ועבור נגב מערבי (שדרות, נתיבות, אופקים, רהט, שדות נגב, שער הנגב, אשכול, מרחבים ובני שמעון). מוערך ב-5 מלש"ח לשנה (תקנים ופרויקטים), סה"כ 30 מלש"ח ל-3 שנים לשתי המנהלות).
- ✓ תקצוב פרויקט דרך הבשמים לתכנון אב וקידום פרויקטים חלוציים בתשתיות המסלול, מיתוג ופיתוח מלונאות ואתרי קמפינג (25 מלש"ח).

התמחויות אזוריות ומיזמים פורצי דרך גדולים

המפה מציגה בכתב גדול התמחויות או "קלאסטרים" בעלי פוטנציאל רב באיכות ובהיקף המשרות הצפויות להיווצר (בין אם בזכות פוטנציאל הענף או עוצמת הנכסים הקיימים). בכתב קטן התמחויות עם פוטנציאל קטן-בינוני, למשל בתחומי התיירות. מרבית הקטגוריות מבוססות על תוכניות קיימות או מהלכים בפועל (למשל, אגרו-טק בנגב המערבי) וחלקן ע"ב זיהוי צוות מעבדת גוטסמן (למשל, בנייה חכמה). כמו כן, מסומנים פרויקטים נקודתיים גדולים בדגש על מיזמי עוגן, למשל בית חולים חדש או מכון מו"פ משמעותי.

התמחויות אזוריות ומוסדות עוגן

התמחות אזורית (או קלאסטר) נובעת מתוך מינופם של נכסים אזוריים בעלי ערך יחסי משמעותי ומיצירת מארג עשיר של יצרנים וספקים בעלי מיומנות גבוהה בענף הכלכלי הנובע מנכסים אלו, וחיזוקו במוסדות ובתשתיות תומכים. התמחות חזקה הופכת למנוע הצמיחה המרכזי ומייצרת את מירב המשרות האיכותיות באזור. פיתוח התמחות עוסק בעיקר בטיפוחו של אקוסיסטם של שחקנים ומוסדות עוגן המציעים ערך משמעותי לחברות בכל שלב בצמיחתן ובפעילותם בשגרה – בהון האנושי, במרחבי העבודה והייצור, במחקר והכשרה, בהאצת מיזמים ובשרשרת האספקה והשירותים בענף.

- יש להקים **מכללה אקדמית חדשה** בשתי ערי מטרופולין משניות לכל הפחות (רהט, דימונה ונתיבות).
- יש למקד מאמץ ומשאבים מיוחדים בפיתוח **ההתמחויות האזוריות המובילות:**
- **דזרטק (Desertech)** – התמחות רחבה בטכנולוגיות להתמודדות עם מחיה באזורים מדבריים או החווים מדבור, החל מאנרגיה ומים ועד חקלאות ובניה מותאמת אקלים.
- **אגרי-פוד טק** (מקיים מעגלים חופפים עם דזרטק) – פיתוח טכנולוגיות חקלאיות חדשות והטמעתן לקידום חקלאות טכנולוגית ("חקלאות 4.0") ברחבי הנגב, במיקוד בנגב המערבי וברמת נגב והערבה.
- **תעשייה ביטחונית וסייבר** – קלאסטר הנשען בעיקר על אזור התעשייה הייעודי ברמת בקע, על קריית המודיעין וביה"ס לסייבר בבאר שבע ועל מרכזי מו"פ ביטחוני או דואלי (ביטחוני-אזרחי) ברחבי הנגב המזרחי.
- **אנרגיה מתחדשת ואגירה** – מארג המשלב תשתיות להפקת ואגירת אנרגיה מהשמש וממקורות מתחדשים נוספים, שימוש נרחב באנרגיה ירוקה בתחבורה, תעשייה ומגורים ופיתוח טכנולוגיות חדשניות למשק האנרגיה העתידי, במיקוד בנגב המזרחי.
- **בניה חכמה (Construction-tech)** – אקוסיסטם המפתח טכנולוגיות חדשניות לעולם הבנייה ומפעלים לבנייה מתועשת במרחב באר שבע, נתיבות והנגב המערבי ובתוכו, **מרכז מו"פ לאומי לבנייה בנתיבות**.⁸
- יש להקים או להרחיב **מנהלות קלאסטר** שיובילו את מאמצי הפיתוח, בניית קהילת שחקנים אזורית, מאגרי מידע, ליווי יזמים והעמדת חבילת הטבות ליזמים בענף.
- יש להשקיע בהרחבת **מרכזי מו"פ** מתמחים **ובמרכזי חדשנות** ותוכניות אקסלרציה לסטרט-אפים הממוקדים בענפי ההתמחות האזוריים.
- הקמת **מכון ספורט לאומי דרומי (וינגייט)** בשדרות **ואיצטדיונים לספורט אתגרי ולמרוצי סוסים וגמלים** לשילוב תרבות הספורט של האוכלוסייה הבדואית במרחב.

בפרקים הבאים מפורטות שלוש התמחויות בעלות פוטנציאל רב במיוחד, על הפעולות ועל מוסדות העוגן הנדרשים לפיתוחן.

קלאסטר אגרו-טק במדבר ובספר המדבר

ישראל הייתה מאז ומעולם מעצמה של פיתוח טכנולוגיות חקלאיות המגדילות ומשביחות יבול, מייעלות את תהליך הגידול והשיווק, מפתחות מינים חדשים ואמצעי השקיה או הדברה חדשניים וידידותיים לסביבה.

⁸ להרחבה בנושא מומלץ לעיין במסמך: תנועת אור. (2025). קונו-טק: תעשיית טכנולוגיית הבנייה כמנוע לפיתוח אזורי סקירת הענף וניתוח הפוטנציאל. מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל.

חוזקה חשובה בנגב היא היותו כר פורה לניסוי במרחב חקלאי עשיר המצוי באקלים מדברי או בספר מדבר, תנאים מאתגרים לחקלאות המאפיינים חלק עצום מאוכלוסיית העולם ושמציאת פתרונות עבורם מהווה הכרח קיומי לעתיד ביטחון המזון והסביבה. בנגב מספר רב של חברות בוגרות וסטרט-אפים בתחום וגם מכוני מחקר ומחלקות אקדמיות מצטיינות בחקלאות, מדעי הצמח וכן הלאה. מספר רשויות פועלות כבר כעת למנף נכסים אלו ולהצמיח אקוסיסטם התומך בחדשנות חקלאית. יש לאמץ מהלכים אלו, לבנות אותם כאסטרטגיה אזורית ולהניח את התשתיות הנדרשות להם. המיקוד הוא ביישובי הנגב המערבי והעיר אופקים, לצד יישובי רמת נגב, הערבה וחקלאות ימית באילת.⁹

- **העתקת מכון וולקני לחקלאות** (ליבת המכון או שלוחה משמעותית מתוכו) לנגב המערבי, אל מתחם רכבת אופקים המייצר תשתית נגישות נוחה לקליטת והתפתחות המכון במרחב החדש. מכון גילת (המשויך לוולקני) ישמש כבסיס נוסף למכון באותו המרחב.
- **הרחבת מנהלות האגרו-טק** בתקציבי עבודה ורכזי פיתוח הקלאסטר באשכול נגב מערבי, ברשויות תקומה, באופקים וברמת נגב.
- הכפלת **התמיכה במחקרים במכוני המו"פ החקלאי** מו"פ דרום, מו"פ קטיף, מו"פ ים המלח, מו"פ רמת נגב, ומו"פ יתיר ובמרכזי החדשנות המתמחים ומציעים אקסלרציה בתחום, בבאר שבע, אופקים ושדרות.
- הקמת **"החווה" - מתחם לפיילוטים במתקני חקלאות עילית**, במ.א. מרחבים בשותפות עם אופקים ואגרו-סייט - מתחם מעבדות לאגרו-פוד טק ולייצור זעיר באופקים.
- הקמת **מכון הכשרות מקצועיות לחקלאות מתקדמת** באופקים.
- הגדרת חזון לאומי להפיכת **הנגב המערבי ל"חבל החקלאי הטכנולוגי ביותר בעולם"**, והעמדת מכלול הכלים לקידומו, בתוכם **סל ליווי מקצועי לכל חקלאי** להתאמת הכלים הטכנולוגיים המתאימים לו במודל "כל חקלאי הוא CTO" (סמנכ"ל טכנולוגיה), **מלגות להכשרות מקצועיות לחקלאים ולעובדיהם, ומענק לרכישת ציוד טכנולוגי** מתאים.
- פיתוח **בית גידול להון אנושי בחקלאות**, לטיפול דור העתיד בטכנולוגיה החקלאית ובחקלאות המתקדמת, הכולל הרחבה או הקמה של בתי ספר יסודיים ותיכונים המציעים תוכניות לימוד בתחום.

מחר בבוקר:

הקמת תשתיות ומוסדות מרכזיים לקידום תעשיית האגרו-טק באופקים ובמרחב הנגב המערבי כולו.

- ✓ החלטת ממשלה דקלרטיבית לפיתוח תעשיית האגרו-טק בנגב המערבי כמשימה לאומית (כולו ולא רק רשויות מנהלת תקומה) והצבת החזון להפיכתו ל"חבל החקלאי הטכנולוגי ביותר בעולם".
- ✓ הקמת מנהלת תחת משרד רוה"מ להעתקת מכון וולקני (או שלוחה משמעותית מתוכו) לנגב המערבי, ותחתייה צוות תכנון מיוחד לקידום מואץ של הסדרת תא השטח הסמוך לתחנת הרכבת אופקים.
- ✓ הקמת קרן מלגות ממשלתית ייעודית לתמיכה בסטודנטים והכשרות מקצועיות עבור תושבי הנגב המערבי ותמיכה בחקלאים ועובדי חקלאות (10 מלש"ח).
- ✓ תקצוב הקמת שלב א' של האגרו-סייט - מתחם מעבדות אגרו-פוד טק באופקים (20 מלש"ח).
- ✓ העמדת 4 תקני פרויקטורים לאשכול ולעיריית אופקים לתמיכה בפיתוח הקלאסטר (ניתן כיועצים חיצוניים לרשות) (סה"כ 3 מלש"ח ל-3 שנים).

⁹ להרחבה, מומלץ לעיין במסמך: תנועת אור ועיריית אופקים. (2024). קלאסטר תעשיית אגרו-טק באופקים ובנגב המערבי. מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל.

קלאסטר אנרגיה מתחדשת ואגירה

חוזקה מובהקת של הנגב היא בקרינת השמש ועתודות הקרקע לפיתוח תשתיות גדולות ליצירת אנרגיה מתחדשת ואגירתה (בסוללות, מימן ירוק או אמצעים חדשניים אחרים). יסודות תשתיתיים אלו יניעו את פיתוח של הנגב כמרחב "מאופס פליטות פחמן" המהווה פלטפורמה לחדשנות בטכנולוגיה ובתשתיות הנדרשות למשק האנרגיה הירוק של העתיד ולמאבק בהתחממות הגלובאלית.¹⁰

- הקמת **מרכז המו"פ הלאומי לאנרגיה ולאגירה בדימונה**, בשיתוף פעולה עם קמ"ג ועל בסיס שדה הניסוי למתקני חלוץ סולאריים בפארק רותם והקמת "**פארק מדגימים**" המעמיד תשתיות נדרשות לניסויים מתקדמים בטכנולוגיות אנרגיה. המרכז ייצר מחקרים יישומיים ויעניק שירותים לגופים פרטיים וממשלתיים בקידום מענים טכנולוגיים בתחום, בשותפות **מרכזי חדשנות** המטפחים חברות טכנולוגיות בתחום – מרכז דרום (דימונה) ומיינדסט (ירוחם).
- פיתוח **עמק מימן בנגב המזרחי** – מארג אזורי של תשתיות הפקה, שינוע, הנפקה וצריכה של מימן ירוק, הכולל תמיכה בהקמת מתקני הפקה ותחנות תדלוק, רכישת כלי רכב מונעי מימן (בדגש משאיות, כלי צמ"ה, אוטובוסים) לרשויות, מוסדות ומפעלים גדולים.
- יש לרכוש **רכבת מונעת מימן** שתנוע במסילות ייעודיות בנגב המזרחי, ולהקים **מתחם לפיתוח טכנולוגיות רכבתיות** על בסיס מסוף המטענים בדימונה.
- הרחבת תוכניות המחקר במחלקות האקלים והאנרגיה (כולל אנרגיה אטומית) **באוניברסיטת בן-גוריון** ובמו"פ ים המלח והערבה.
- יש להאיץ בתכנון ופיתוח את הקמתם של **שדות פוטו-וולטאיים** נרחבים (דימונה דרום, אשלים, סדום הירוקה, תמנע ועוד), והקמת **קומפלקסים תעשייתיים ירוקים גדולים** בפארק ומישור רותם, דימונה, ירוחם וערד, בהם מתקנים ומפעלים עתירי אנרגיה בסמיכות להם ובאז"ת בנגב המזרחי (חוות שרתים, תעשיות פלדה ירוקה, מלט ירוקה וכיו"ב).
- תמיכה בתכנון ופיתוח **שכונות ירוקות ומאופסות אנרגיה בכל ערי הנגב** על בסיס צוות עירוני או באמצעות מובילי תחום באשכולות, להדגמת חדשנות בפיתוח עירוני מותאם אקלים, "מיקרו-גריד" ושימוש כ"מעבדות חיות" לחדשנות טכנולוגית.

מחר בבוקר:

הקמת תשתיות ומוסדות מרכזיים לקידום תעשיית האנרגיה המתחדשת בנגב המזרחי.

- ✓ הקמת "עמק מימן" בנגב המזרחי ותקצוב התאגדות חברות וגופים לפיתוחו בכל ההיבטים (הפקה, אגירה, שינוע וצריכה בתחבורה ובתעשייה) (30 מלש"ח).
- ✓ הקמת מכון מו"פ לאומי לאנרגיה ואגירה בדימונה (25 מלש"ח).

¹⁰ להרחבה, מומלץ לעיין במסמך: תנועת אור ועיריית דימונה. (2024). פיתוח מנועי צמיחה בענפי האנרגיה והרובוטיקה בדימונה. מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל.

תעשייה ביטחונית ורובוטיקה

פיתוח קלאסטר תעשייתי רחב היקף של תעשיות ביטחוניות (תע"ב) עתירות טכנולוגיה המתבסס על מוסדות העוגן הקיימים והמתוכננים ומשולב בתעשיות "דואליות" (מוצרים ביטחוניים ואזרחיים) ובדגש על יישומים מעולמות הרובוטיקה. התע"ב הישראלית מצויה בתנופה חסרת תקדים וצפויה לייצר בנגב אלפי משרות איכות (עיקרן מהנדסים, טכנאים ומנהלים), במיוחד עם הקמת קריית המודיעין וביה"ס הסייבר ועם העתקת מפעלי אלביט לרמת בקע (ממתחם תע"ש רמת השרון). תחום הרובוטיקה מצוי בצמיחה במרחב (ובישראל בכלל) אך כבר ניכרים נכסים בוסריים צומחים, בהם חוזקתה של אוניברסיטת בן-גוריון בתחום, חוגי הרובוטיקה יוצאי הדופן בנגב המזרחי והקמת מרכזי המו"פ לאומי לרובוטיקה קרקעית בדימונה, מרכז הכטב"מ בירוחם והחלל במצפה רמון. המהלך המשולב יתמקד בכל צרכי התע"ב – הן בפיתוח מרכזי המו"פ ומתחמי התעשייה; יצירת נגישות מירבית עבורם; הנחת תשתית ארוכת טווח לטיפול ההון האנושי האזורי; והקמת שכונות מטרות איכותיות במיוחד בהן ישוכנו גרעיני עובדים, שיוגדרו "קבוצת איכות" ויקבלו חבילת הטבות וליווי מיוחד לאיתורם ומשיכתם בהתאמת דיור, קהילה וקליטה למשפחות בתעסוקה ובמוסדות חינוך. המהלך המשולב יביא לאיוש מועסקים נדרשים בתעשיות הליבה בכך לזינוק בהכנסות ובזליגת הצמיחה למכלול רחב של ספקים; ולמיצוב מחדש של שכונות ורובעים עד לתנופת צמיחה דמוגרפית עירונית ואזורית כוללת.

- יש להשלים את העתקת "צה"ל דרומה" והקמת **קריית המודיעין** והפעלת **ביה"ס לסייבר**.
- יש להאיץ את **העתקת אלביט לרמת בקע** ולפתח את אזור התעשייה הייעודי במתחם.
- יש להאיץ את הקמתם והרחבת פעילותם של **מכוני המו"פ הלאומיים לרובוטיקה צבאית ודואלית** – **לכטב"מ (ירוחם) לרובוטיקה קרקעית (דימונה-רותם) וחלל (מצפה רמון)**.
- יש להרחיב **תוכניות חינוך מיוחדות** ב-STEM ולהטמיע תוכניות חדשות בשיתוף התעשיות הביטחוניות במוסדות החינוך ולפעול להקמת **בית ספר עילית ארצי** (קולט מכל יישובי הארץ) למצטיינים בענפי ההנדסה.
- יש להרחיב באופן משמעותי את **תוכניות המלגות לסטודנטים** למהנדסים וטכנאים ובמיוחד בתוכניות מיוחדות להשמת הסטודנטים בתע"ב, על בסיס מגורים בנגב.
- יש להקים **תחנת רכבת בפארק רותם** כתמיכה בפיתוח מרכז המו"פ לרובוטיקה קרקעית ושדה הניסוי תחתיו.
- יש להקים בתהליך מואץ 2-3 **"שכונות מטרות"** (ראו לעיל) בעלות הקפדה יתרה על איכות התכנון, הפיתוח הנופי והבינוי, והקמת מסלול קליטה הנותן הטבות מיוחדות לעובדי התע"ב ומשפחותיהם – בקליטה וליווי קהילתיים, איתור דיור מותאם לצרכים (כולל להשכרה), וסיוע לבני זוג בהשמה ולאיתור מסגרות חינוך נדרשות לילדים.

מחר בבוקר:

הקמת תשתיות ומוסדות מרכזיים לקידום התעשיות הביטחוניות והרובוטיקה בנגב.

- ✓ האצת העתקת התעשייה הביטחונית לרמת בקע וסיום העתקת בסיסי צה"ל.
- ✓ הקמת מנהלת קלאסטר תחת אשכול נגב מזרחי לקידום התעשייה הביטחונית והרובוטיקה בכלל ובפרט, סיום הקמת מו"פ דימונה לרובוטיקה עד 2026 והרחבת מו"פ חקר החלל במצפה רמון ופיתוחו של מו"פ הכטב"מ בירוחם (מוערך למנהלת 3 מלש"ח ל-3 שנים ולהקמת מרכזי המו"פ 25 מלש"ח כ"א, כלומר, סה"כ 78 מלש"ח ל-3 שנים).
- ✓ תכנון סטטוטורי לשדרוג המסילה והקמת תחנת רכבת בפארק רותם.

זיקוק עיקרי ההמלצות

- ←
מסה קריטית של אוכלוסייה היא הקטליזטור המוביל לצמיחה – וגם המדד העיקרי להצלחה. ללא צמיחה דמוגרפית לא תיווצר צמיחה כלכלית, השירותים ייוותרו נחותים והשקעות מדינה ייעשו בחסר. יש להגדיר יעדי אוכלוסייה גבוהים במיוחד, שעיקרם בערים, כיעד לאומי אשר יעוגן במהרה בתוכניות אב ולבסוף בתכנון סטטוטורי.
- ←
חוזקו של הספר תלוי בחוזק המערך המטרופוליני. יש לראות בנגב כולו כמכלול אורגני שלוב ששגשוג חלקיו תלויים זה בזה – מטרופולין באר שבע רבתי הנמתח מהנגב המערבי בצפון-מערב (קו שדרות) עד לים המלח במזרח ולערבה בדרום, בתוכו עיר מטרופולינית בת מעל למיליון תושבים ומוקדי משנה עירוניים חזקים ("ערים שוות").
- ←
התחדשות עירונית הינה פיתוח אזורי. יש לראות בערים כמנוע הצמיחה העיקרי ובתוכן, להדגיש את החייאת מרכז העיר והשקעה ממשלתית בהנעת תהליכי התחדשות.
- ←
הרכבות יביאו את האנשים – ולא להיפך. תשתיות הסעת ההמונים אורגות את הערים למכלול משולב ופותרות הזדמנויות לכל תושביו. סלילת רכבות מהירות (בראשון המסילות מב"ש לדימונה ולנתיבות והרק"ל לליקית ולערד) היא בראש סדר העדיפויות ולא ניתן להתנות את פיתוחן בבדיקת הביקושים (החסרים) במצב הקיים.
- ←
ליבת המטרופולין היא מוקד העוצמה. על כלל תשתיות הסעת ההמונים להתנקז לנקודה אחת בה האינטנסיביות הרבה ביותר של תעסוקה, שירותים, בילוי ומגורים. יש להאיץ את פיתוח רובע החדשנות כמע"ר מטרופוליני המקושר היטב לכל הנגב. יש להימנע מסלילת דרכים "עוקפות" מטרופולין שמטרתן לחבר בנסיעות ארוכות ישירות לתל אביב. במקומן יש לחתור לבניית חוזקה עצמאית לנגב ללא תלות בחיבורו למרכז הארץ.
- ←
אף רשות לבדה אינה חזקה דיה להוביל צמיחה כלכלית מכלילה ובת קיימא. שיתוף פעולה ברמה אזורית (ובהקשרים שונים – מטרופולינית) הוא הכרחי להצלחה ולשם כך, נדרש לבנות מנגנונים אזוריים חזקים, להקנות להם סמכויות ולחבר להם משאבים נדרשים עבור ביצוע המהלכים פורצי הדרך אשר יוגדרו בתוכנית האסטרטגית הלאומית.
- ←
תשתיות ומוסדות עוגן הם נקודת הפריצה המהירה ביותר בפעולה ממשלתית. יש להאיץ את פיתוחם של מוסדות ותשתיות "משני משחק" – בראשם הקמת מרכזי מו"פ לאומיים לחקלאות, לבנייה חכמה, לרובוטיקה כטב"מ וחלל, לאנרגיה, הקמת "עמק מימן", ביה"ח פרס, שדה תעופה בינלאומי משלים בנבטים, העתקת התעשיות הביטחוניות לרמת בקע והקמת מנהלות היעדים התיירותיים האזוריות.
- ←
התמחות כלכלית ממקדת מאמץ היכן שקיים יתרון תחרותי לאזור. יש לחדד את זיהוי ההתמחויות – "הקלאסטרם" או "מכלולי התיירות" – בתוכניות אב אזוריות ולתקצב פעולות נחרצות להנחת היסודות לטיפולם ולצמיחתם – בדגש אגרו-טק, תעשיות ביטחוניות ורובוטיקה, אנרגיה מתחדשת ואגירה, מכלולי התיירות בהר הנגב, במדבר יהודה ובאילת.
- ←
האדם והקהילה במרכז – הוא חי בהקשר קהילתי וממנו הוא שואב את חוסנו וזהותו. הצמיחה האזורית תלויה בהכרח בחוסן חברתי, בגאווה מקומית ובתחושת מקום (קשר זהותי למרחב המגורים). העצמת הפיתוח הקהילתי בכל השכונות והיישובים הכרחית לכך. קהילות מגובשות ופעילות מקרינות על סביבתן והופכות את מרחב המחיה למגנט לתושבים חדשים.
- ←
פיתוח אזורי יושג רק מתוך השוואת תנאים ויצירת איכות במכלול המרכיבים בכל תחומי חייו של התושב. החל בדיוור ותחבורה, דרך תעסוקה, בריאות וחינוך, וכלה בתרבות, פנאי, סביבה וביטחון אישי.

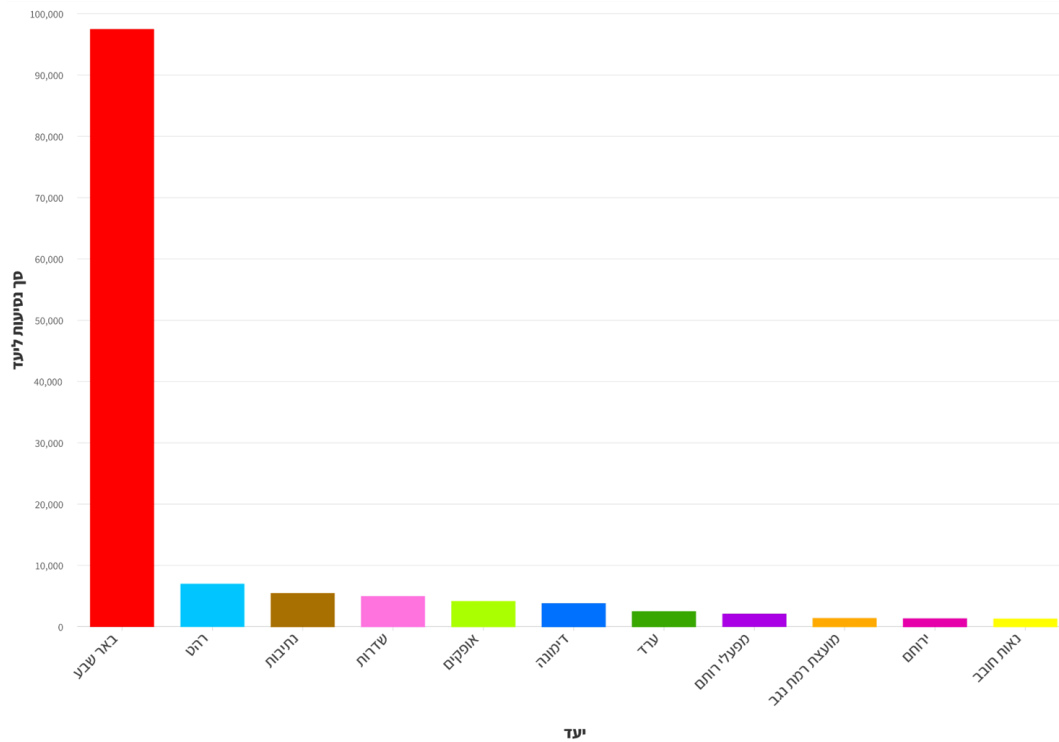
נספח 1: ניתוח תנועות תושבים ותפקוד עירוני

בטרם יוגדרו המרחבים התפקודיים הרצויים בנגב, יש לבחון את המצב הקיים (בטרם פינוי התושבים במלחמה, בהנחה שהמצב יחזור בקירוב לקדמותו לאחריה). הניתוח הבא מבוסס על עיבוד וניתוח של נתוני הסקר הסלולארי שנערך בשנים 2018-2019 המאפשר ללמוד על תנועותיהם במרחב של כלל תושבי המדינה לאורך תקופה ארוכה.¹¹

מספר תובנות עולות מהניתוח של התנועות בנגב בשעות הבוקר:

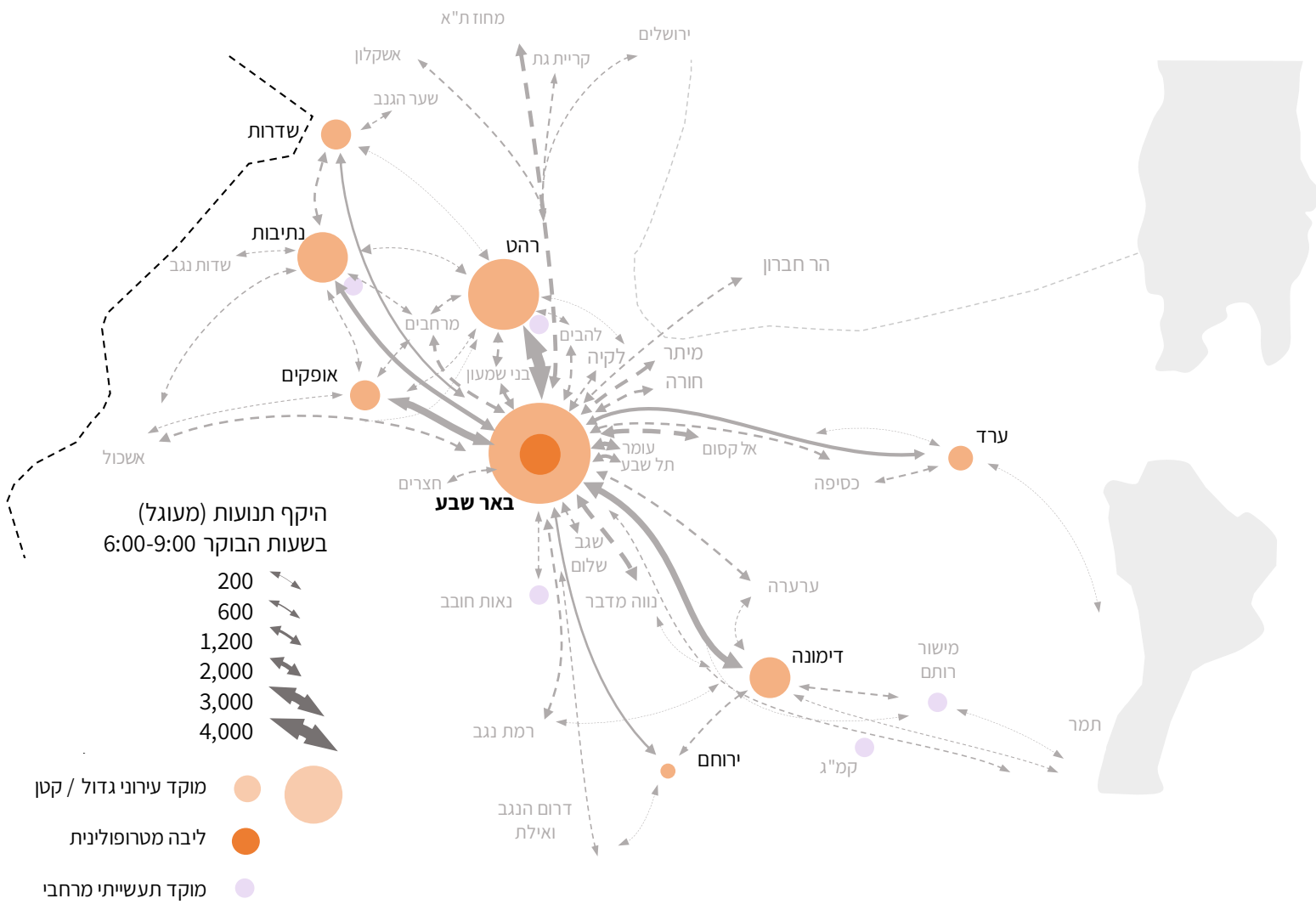
- ❖ ככל שאוכלוסיית עיר (או גוש ערים) רבה יותר, כך היקף היוממות אליה גדול יותר.
- ❖ באר שבע מתפקדת כמוקד מטרופוליני מובהק של הנגב – השפעתה חזקה במיוחד עד טווח כ-30 ק"מ.
- ❖ למוקדים עירוניים משניים תפקיד אזורי מובהק (מושכות תנועות אליהן) – דימונה, נתיבות, ערד, רהט, שדרות ואופקים.
- ❖ זיקות חלשות (יחסית למצופה) בין ערי הנגב לערי מרכז הארץ: גוש דן, אשדוד וכיו"ב.

היקפי נסיעות בוקר למוקדים עירוניים במטרופולין באר שבע (לפי סקר סלולארי 2019)

¹¹ להרחבה בנושא המתודולוגיה וכלל הממצאים, ראו: תנועת אור. (2024). מרחבים תפקודיים בנגב ובנגב ניתוח המצב הקיים על בסיס הסקר הסלולארי. מעבדת גוטסמן לעתיד ישראל.

ניתוח סכמתי של התנועות המרכזיות והמוקדים העירוניים במטרופולין באר שבע במצב הקיים

נספח 2: מיפוי נכסים והתמחויות אזוריות

התמחות אזורית נובעת מתוך מינופם של נכסים אזוריים בעלי ערך יחסי משמעותי ומיצירת מארג עשיר של יצרנים וספקים בעלי מיומנות גבוהה בענף הכלכלי הנובע מנכסים אלו, וחיזוקו במוסדות ובתשתיות תומכים. התמחות חזקה הופכת למנוע הצמיחה המרכזי ומייצרת את מירב המשרות האיכותיות באזור. למשל, בתחום התעשייה, ניתן לפתח "קלאסטר תעשייתי" בענף טכנולוגיות המזון באזור שנכסיו כוללים חקלאות עשירה ומכוני מחקר המתמחים בתחום, כפי שהוחל בקריית שמונה ובסביבתה. בתחום התיירות, מינוף נכס טבע כמו הכנרת כרוך בפיתוחם של מכלול אטרקציות, תשתיות לינה, בניית נרטיב ומיתוג, שיפור והנגשת המידע לתייר, שיקום ותחזוקה של חופים, אתרים ומסלולים וכן הלאה, כדי לייצר חוויה יוצאת דופן לתייר ולמשוך בכך תיירים רבים המוציאים כסף רב במהלך שהותם.

נכס אזורי עשוי להיות אתר טבע (כמו חוף ים, טבע פראי, אתרי שיזוף או מרפא), מורשת (עיר עתיקה, אתר היסטורי או דתי), מחצבים ומשאבי טבע (מינרלים בים המלח, קרינת שמש להפקת אנרגיה), הון אנושי ייחודי (ריבוי בעלי תארים טכנולוגיים, אוריינות בשפה נדירה), מיקום (קרבה לנמל או לציר לוגיסטי), בסיס תעשייתי (תאגיד בעל יתרון גלובאלי, ריבוי מפעלים בענף מסוים) או מוסד עוגן ייחודי (מחלקה מובילה בתחומה במוסד אקדמי, מרכז מו"פ ציבורי או פרטי) ועוד.

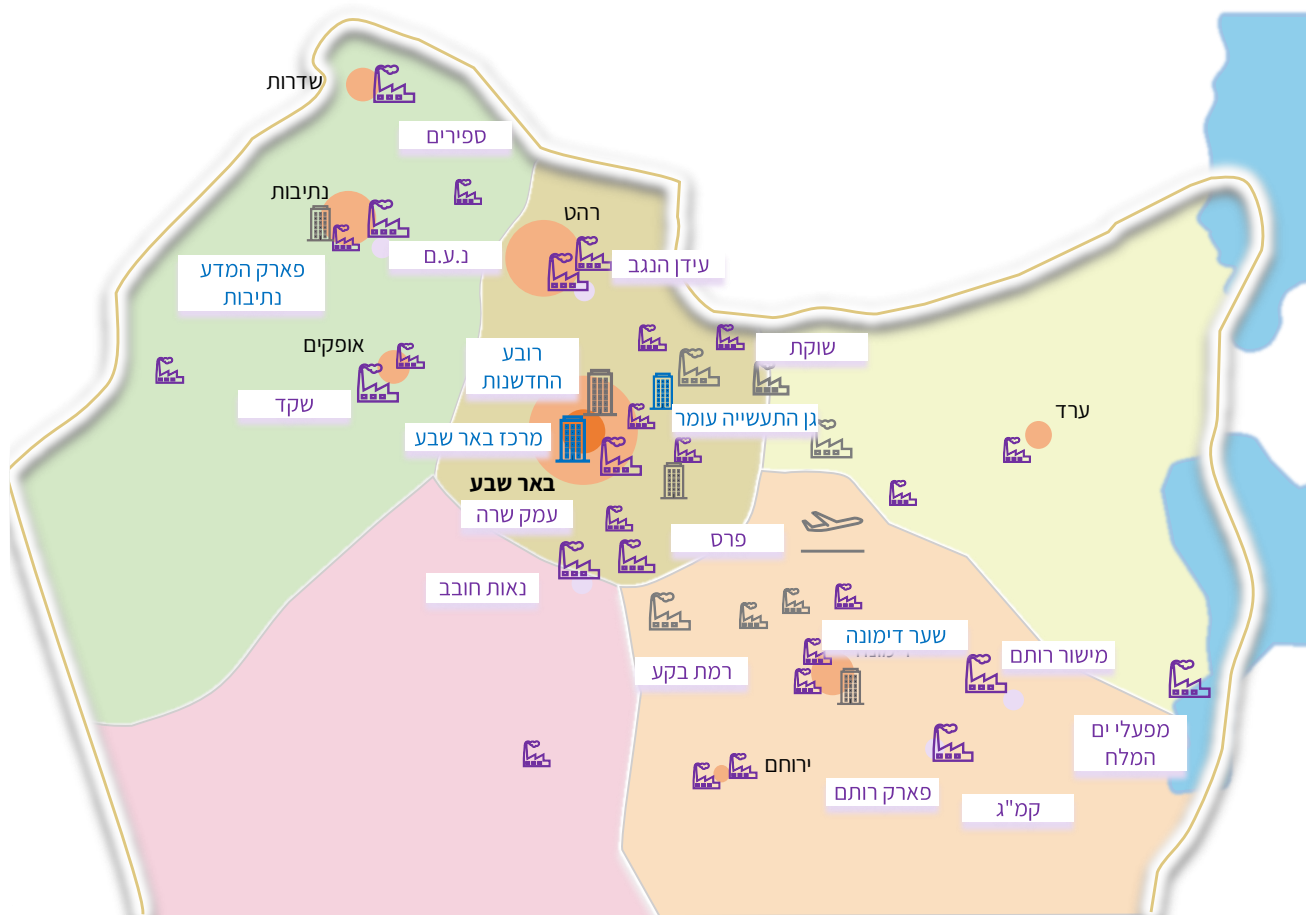
חשוב לציין כי הנכסים, כמו ההתמחויות, אינם בהכרח גלויים לעין ויש לזהותם ולהגדיר את המדיניות התומכת בפיתוחם על בסיס מחקר אסטרטגי מעמיק, הבוחן חוזקות והזדמנויות ומשווה ביניהם לבין נכסים באזורים אחרים, על מנת להבטיח כי מיקוד המאמץ יניב פירות. לכן יש לפתוח תהליך כזה בהכנת תוכנית אב אזורית באמצעות צוות תכנון רב תחומי, המבצע מחקר וניתוח על בסיס שיתוף שחקנים מרובים בתהליך.

ההתמחות מפותחת דרך מיקוד מאמץ משותף בכל שאר המרכיבים שיתוארו, כך שכל מרכיב מקודם על מנת לחזק את תחום ההתמחות. תוכניות חינוך או הכשרות מקצועיות לבוגרים יפותחו בזיקה לצרכי התעשיית בהתמחות, תוכניות תמריצים או הטבות בקרקע יכוונו לתעשיות אלו, ויחזקו הנרטיב הסובב את ההתמחות בקרב כלל השחקנים הציבוריים והעסקיים הנוגעים לצמיחה האזורית. בנוסף, ניתן לזהות הזדמנויות ברמה הארצית ולהעתיק נכסים מאזור המרכז אל חבל ארץ בנגב.

חשוב להדגיש כי כמעט ולא ניתן לפתח התמחות כלכלית וצמיחה מכלילה ביישוב אחד. לרשות המקומית, כולל עיריות גדולות, קשה מאוד לגייס משאבים ויכולות כדי לקדם תהליכים מורכבים וארוכי טווח הכרוכים בפיתוח ההתמחות. ממילא, מרבית הנכסים נמצאים בשטח הכולל מספר רשויות או פרושים ביניהן, והמועסקים מגיעים ממרחב גדול (המרחב התפקודי האזורי או אף המטרופוליני). גם השחקנים השותפים בפיתוח ההתמחות אינם בהכרח בני מקום יחיד. לסיכום, אף רשות לבדה אינה מסוגלת לייצר צמיחה חזקה, בת קיימא ומכלילה, ולכן נדרשת אזוריות המתהווה דרך בניית שיתופי פעולה ומנגנונים חוצי גבולות לקידומה.

סדרת המפות הבאות מציגה מיפוי מעמיק של הנכסים המשמעותיים ביותר בנגב, שעל בסיסם - מניתוח ראשוני, או לאור תוכניות קיימות המקודמות במוסדות שונים - ניתן לפתח מנועי צמיחה חזקים ואף התמחויות כלכליות אזוריות.

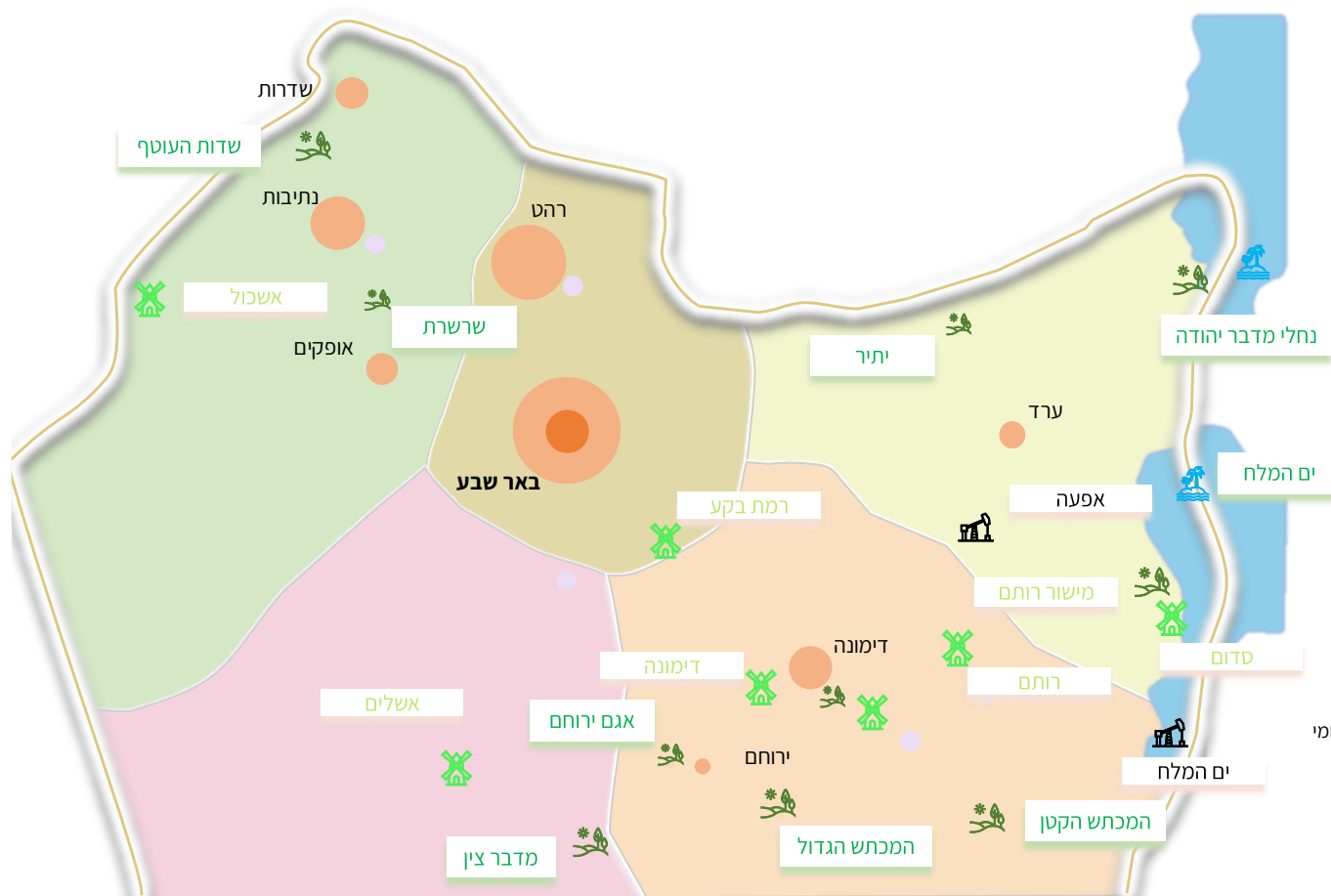
נכסים: תעשייה ותעסוקה

- מוקד עירוני גדול/ קטן (Large/Small Urban Hub)
- ליבה מטרופוליטית (Metropolitan Core)
- מוקד תעשייתי מרחבי (Regional Industrial Hub)

- שדה תעופה בינלאומי (International Airport)
- אזור תעשייה מרחבי / עירוני/ קטן (Regional/Urban/Small Industrial Zone)
- אזור תעסוקה מטרופוליטני/מרחבי (Metropolitan/Regional Employment Zone)
- אתר טבע בקנה מידה ארצי / מקומי (National/Local Scale Natural Site)
- מוקד תרבות / אתר מורשת ארצי או בינ"ל / מקומי (Cultural Hub / National/International Heritage Site / Local)
- מרכז מו"פ / אוניברסיטה / מכללה (R&D Center / University / College)
- בית חולים / מרכז רפואי אזורי (Hospital / Regional Medical Center)
- מתקני אנרגיה / כרייה (Energy Facilities / Mining)
- מרכז חדשנות (Innovation Center)

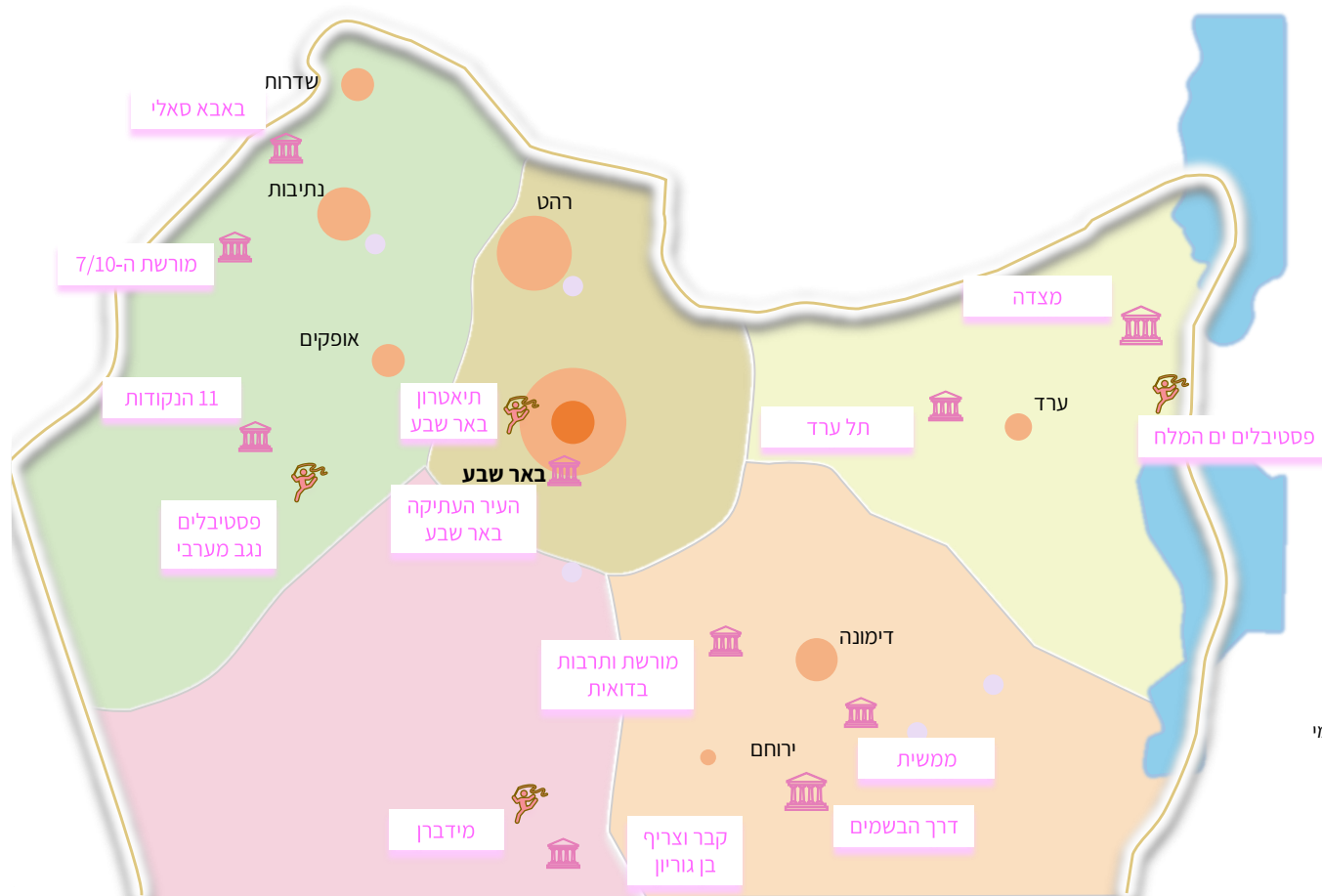
נכסים: סביבה ונוף, אנרגיה ומחצבים

- מוקד עירוני גדול/ קטן
- ליבה מטרופולינית
- מוקד תעשייתי מרחבי

- שדה תעופה בינלאומי
- אזור תעשייה מרחבי / עירוני/ קטן
- אזור תעסוקה מטרופולינית/מרחבי
- אתר טבע בקנה מידה ארצי / מקומי
- מוקד תרבות / אתר מורשת ארצי או בינ"ל/ מקומי
- מרכז מו"פ / אוניברסיטה / מכללה
- בית חולים / מרכז רפואי אזורי
- מתקני אנרגיה/ כרייה
- מרכז חדשנות

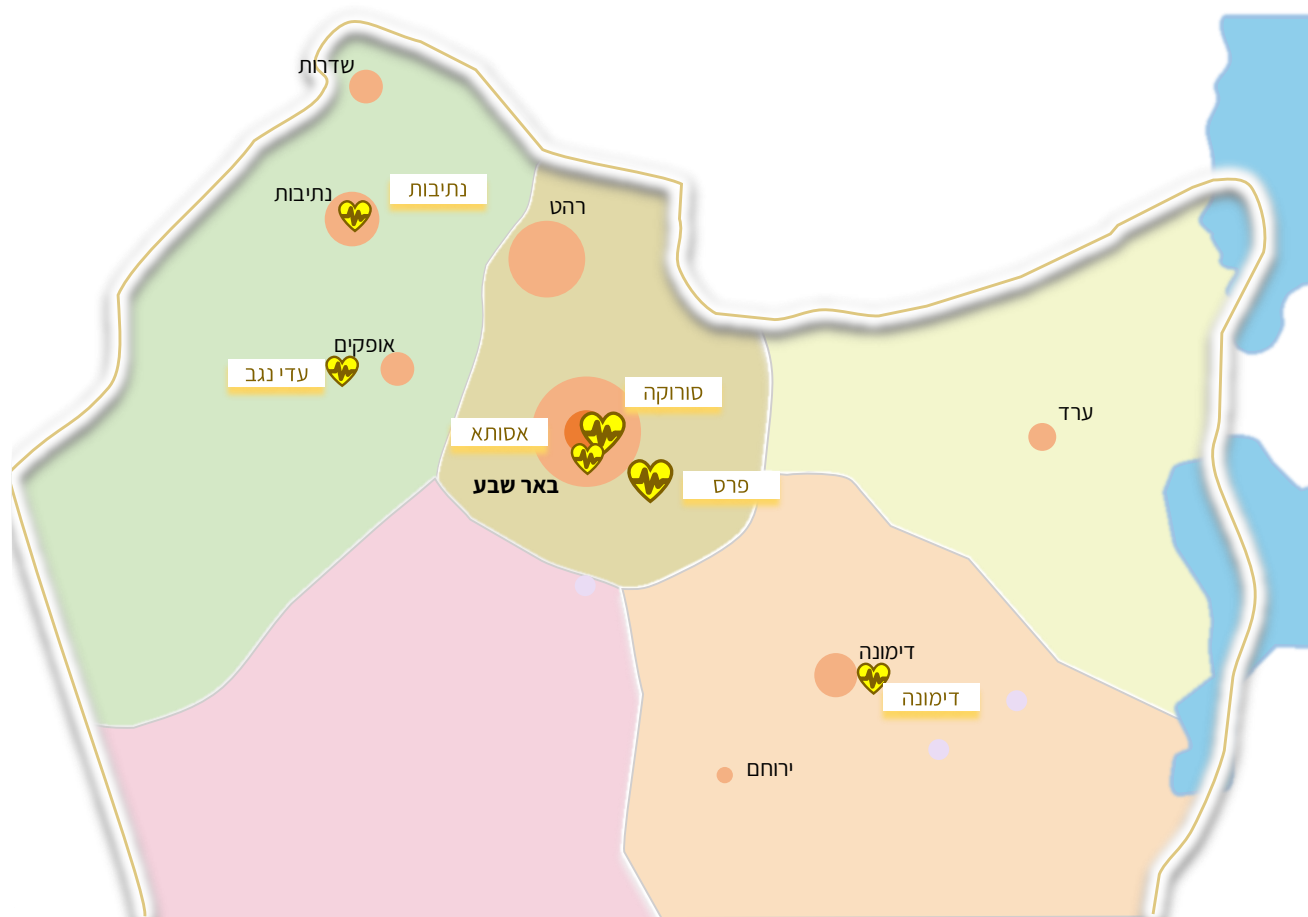
נכסים: תירות ותרבות

- מוקד עירוני גדול / קטן (Large / Small Urban Center)
- ליבה מטרופוליטנית (Metropolitan Core)
- מוקד תעשייתי מרחבי (Broad Industrial Center)

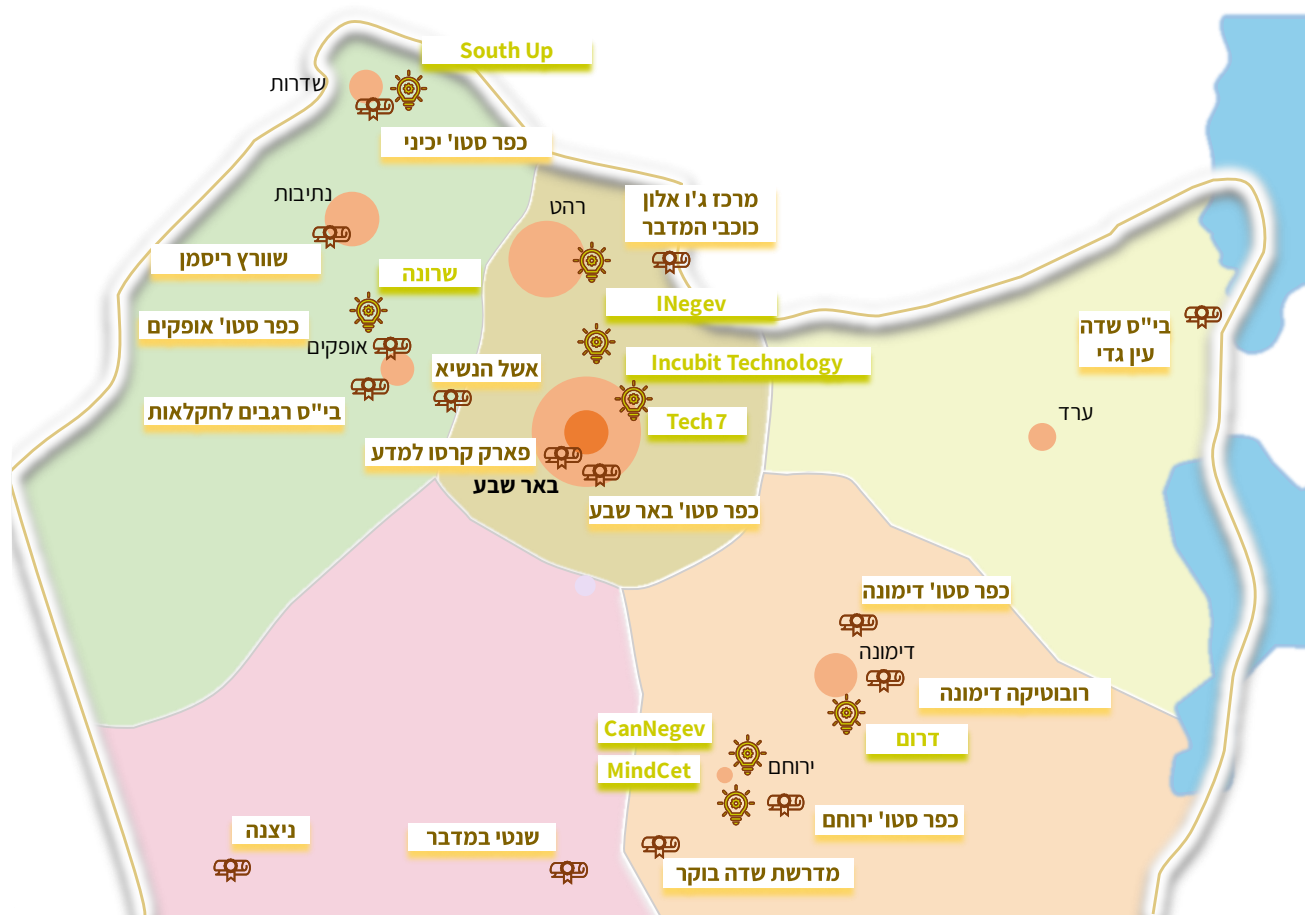
- שדה תעופה בינלאומי (International Airport)
- אזור תעשייה מרחבי / עירוני / קטן (Broad / Urban / Small Industrial Area)
- אזור תעסוקה מטרופוליטני/מרחבי (Metropolitan/Broad Employment Area)
- אתר טבע בקנה מידה ארצי / מקומי (National / Local Natural Site)
- מוקד תרבות / אתר מורשת ארצי או בינ"ל / מקומי (Cultural Center / National or International Heritage Site / Local)
- מרכז מו"פ / אוניברסיטה / מכללה (R&D Center / University / College)
- בית חולים / מרכז רפואי אזורי (Hospital / Regional Medical Center)
- מתקני אנרגיה / כרייה (Energy Facilities / Mining)
- מרכז חדשנות (Innovation Center)

נכסים: בריאות

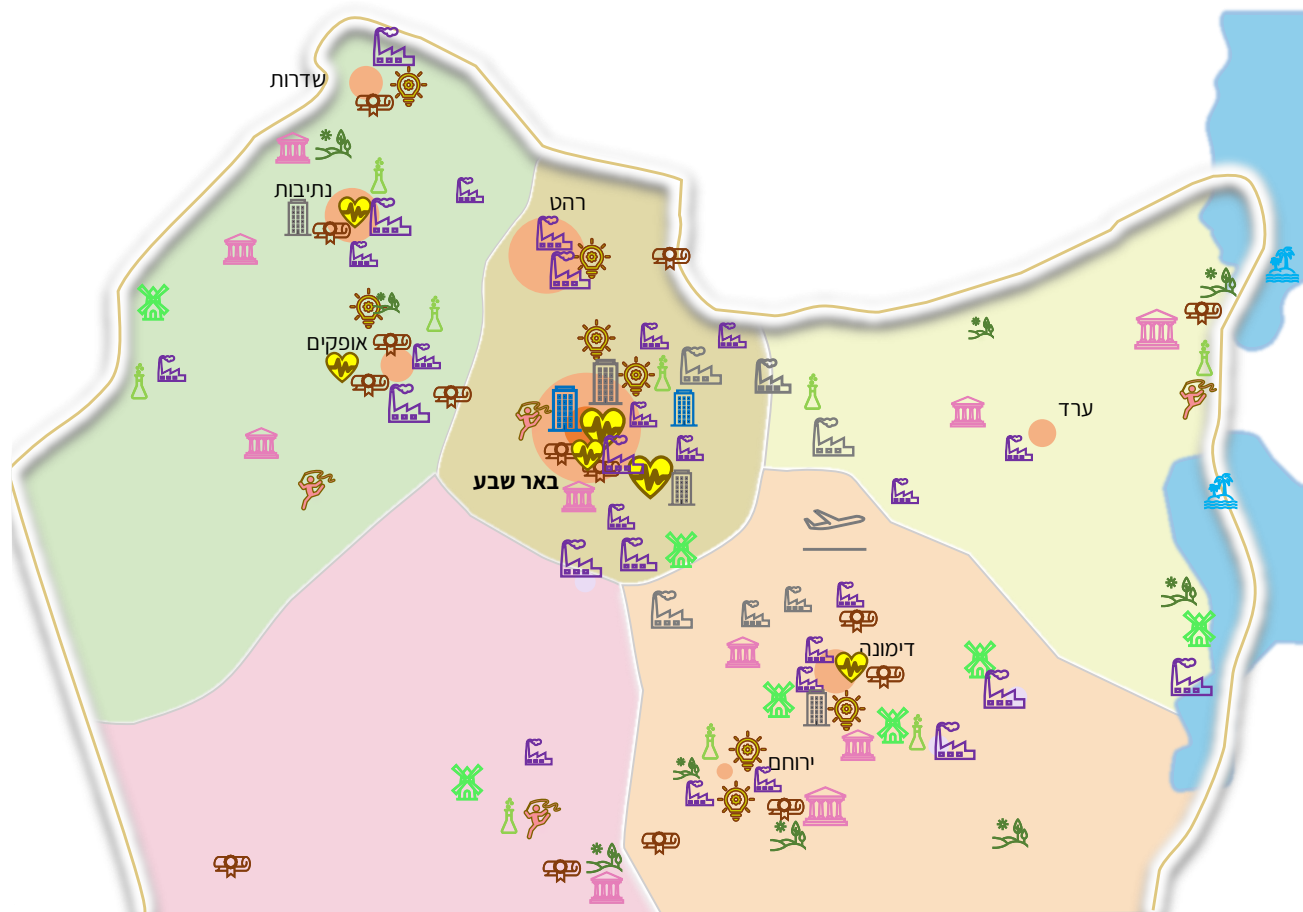
- שדה תעופה בינלאומי
- אזור תעשייה מרחבי / עירוני/ קטן
- אזור תעסוקה מטרופוליטני/מרחבי
- אתר טבע בקנה מידה ארצי / מקומי
- מוקד תרבות / אתר מורשת ארצי או בינ"ל/ מקומי
- מרכז מו"פ / אוניברסיטה / מכללה
- בית חולים / מרכז רפואי אזורי
- מתקני אנרגיה/ כרייה
- מרכז חדשנות

נכסים: חינוך וחדשנות

- שדרות
- כפר סטו' יכני
- מרכז ג'ו אלון / כוכבי המדבר
- רהט
- שורץ ריסמן
- נתיבות
- שרונה
- אופקים
- כפר סטו' אופקים
- אשל הנשיא
- בנייט רגבים לחקלאות
- פארק קרטו למדע
- באר שבע
- כפר סטו' באר שבע
- עירד
- בנייט שדה / עין גדי
- כפר סטו' דימונה
- דימונה
- רובוטיקה דימונה
- דרום
- ירוחם
- כפר סטו' ירוחם
- מדרשת שדה בוקר
- ניצנה
- שנטי במדבר
- MindCet
- CanNegev
- South Up
- Incubitor Technology
- Tech7
- INegev

סיכום נכסים אזוריים

- מוקד עירוני גדול/ קטן
- ליבה מטרופוליטית
- מוקד תעשייתי מרחבי

- שדה תעופה בינלאומי
- אזור תעשייה מרחבי / עירוני/ קטן
- אזור תעסוקה מטרופוליטני/מרחבי
- אתר טבע בקנה מידה ארצי / מקומי
- מוקד תרבות / אתר מורשת ארצי או בינ"ל/ מקומי
- מרכז מו"פ / אוניברסיטה / מכללה
- בית חולים / מרכז רפואי אזורי
- מתקני אנרגיה/ כרייה
- מרכז חדשנות